

College voor Examen

GESCHIEDENIS VWO

Syllabus centraal examen 2012

Met de thema's:
Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam
De Republiek in een tijd van vorsten

November 2010

Toelichting bij de titel van de deze syllabus:

Deze syllabus geldt voor het CE van het jaar 2012. Syllabi van de jaren vóór 2012 zijn niet meer geldig en kunnen afwijken van deze versie.

© 2010 College voor Examens, Utrecht.

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoud

Voorwoord	4
1. Inleiding	5
Geschiedenis vwo in het profieldeel	5
De plaats van geschiedenis op havo en vwo in 2012: een overgangsfase	5
Lange termijn	5
Tijdelijke afwijking	5
2. Het centraal examen vwo	6
Tijdsduur en zitting	6
Domeinen in het nieuwe examenprogramma	6
Verdeling CE-stof en SE-stof	6
Examenonderwerpen 2012	6
PTA	6
Vakspecifieke regels correctievoorschrift	6
3. Stofomschrijvingen	7
3.1 Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam (VWO)	7
3.2 De Republiek in een tijd van vorsten (VWO)	22
Bijlage 1. Examenprogramma geschiedenis vwo	28
Domein A: Historisch besef	28
Domein B: Oriëntatiekennis	29
Domein C: Thema's	31
Domein D: Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie	31
Domein E: Oriëntatie op studie en beroep	31
Bijlage 2	32

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld. In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma. Het examenprogramma geldt tot nader orde.

Het College voor Examens (CvE - voorheen CEVO¹) geeft in een syllabus, die in beginsel jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Behalve een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen kan de syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten, bijvoorbeeld over een of meer van de volgende onderwerpen: specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

Ten aanzien van de syllabus is nog het volgende op te merken. De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties. De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn door de SLO handreikingen geproduceerd die niet in deze uitgave zijn opgenomen.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar 2012. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen van deze versie afwijken. Voor het examenjaar 2013 wordt een nieuwe syllabus vastgesteld. Het CvE publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi. Dit gebeurt via Examenblad.nl (www.examenblad.nl), de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs. In de syllabi 2012 zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar 2011 duidelijk zichtbaar. De veranderingen zijn geel gemarkeerd. Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus 2012 geen inhoudelijke veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan zo nodig ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekendgemaakt worden. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl.

Het CvE stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

Voor opmerkingen over syllabi houdt het CvE zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cve.nl of aan CvE, Postbus 315, 3500 AH Utrecht.

De voorzitter van het College voor Examens,
Drs. H.W. Laan

---

¹ Op 1 oktober 2009 is de CEVO (Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven) opgegaan in het CvE. De CEVO bestaat niet meer, maar besluiten van de CEVO, onder meer over de syllabi, blijven van kracht zolang deze niet herzien zijn door het CvE.

1. Inleiding

Geschiedenis vwo in het profieldeel

Het vak geschiedenis is sinds 2007 een profielvak in de profielen Cultuur en Maatschappij en Economie en Maatschappij met een studielast van 440 in E & M en 480 in C&M. Ook kan het vak worden gekozen in de vrije ruimte.

De plaats van geschiedenis op havo en vwo in 2012: een overgangsfase.

In de nieuwe tweede fase vanaf augustus 2007 is het examenprogramma geschiedenis grondig herzien op basis van de adviezen van de Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming. De leerlingen beginnen in 4 havo en 4 vwo aan een nieuw examenprogramma geschiedenis. Vernieuwd is het Domein A, historisch besef, en nieuw is Domein B, oriëntatiekennis (de tien tijdvakken met hun in totaal 49 aspecten). Daarnaast bevat het programma 4 of 5 thema's naar vrije keuze (Domein C) en een Domein D dat een vast onderdeel is van het schoolexamen: Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie.

Lange termijn

Geschiedenis krijgt niet alleen een nieuw examenprogramma, ook de opzet van het centraal examen gaat (op termijn) veranderen. In de toekomst worden de Domeinen A en B (historisch besef en oriëntatiekennis) centraal geëxamineerd. Het schoolexamen zal ten minste alle stof die niet in het CE getoetst wordt, bevatten. Het centraal examen gaat zodoende in de toekomst niet meer over twee (deels wisselende) onderwerpen, maar over het geheel van de tien tijdvakken met hun kenmerkende aspecten.

Tijdelijke afwijking

Maar een dergelijke verandering in het centrale examen vereist een goede voorbereiding. Daartoe is in het afgelopen schooljaar op een groep pilotscholen het nieuwe centrale examen havo uitgetoetst. Een centraal examen dat dus betrekking had op de tien tijdvakken (Domein B). Uit de evaluatie van dit eerste 'examen nieuwe stijl' blijkt dat het goed mogelijk is de oriëntatiekennis centraal te examineren. Het is echter ook gewenst om docenten enige tijd te bieden om zich op de nieuwe aanpak van het centraal examen voor te bereiden. Daarom wordt in ieder geval voor het eerste cohort leerlingen in de Vernieuwde Tweede Fase nog de oude opzet van het centraal examen gehandhaafd: een centraal examen over twee onderwerpen. Dat betekent dat voorlopig de Domeinen A en B (de tijdvakken) in het schoolexamen worden getoetst. In het vwo is de overeenkomstige pilot op 1 augustus 2007 gestart. Inmiddels is ook het eerste examen geschiedenis vwo voor de pilotscholen afgenomen in mei 2010. Dit examen is gepubliceerd op www.cito.nl. Later wordt besloten met ingang van welk jaar de definitieve omslag naar een 'examen nieuwe stijl' plaatsvindt. Op www.cve.nl is de werkversie syllabus pilot geschiedenis geplaatst, waarin ook een specificatie van domein A is opgenomen.

2. Het centraal examen vwo

Tijdsduur en zitting

Raadpleeg hiervoor Het Examenblad, www.examenblad.nl

Domeinen in het nieuwe examenprogramma

- Domein A:** Historisch besef
- Domein B:** Oriëntatiekennis
- Domein C:** Thema's (4 voor E&M, 5 voor C&M)
- Domein D:** Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie
- Domein E:** Oriëntatie op studie en beroep

Verdeling CE-stof en SE-stof

Voor 2012 geldt nog een tijdelijke afwijking van het definitieve examenprogramma. Dit houdt in dat voor het centraal examen geschiedenis havo en vwo in 2012 geldt dat Domein A in samenhang met twee thema's uit Domein C getoetst zal worden. De andere domeinen worden getoetst in het SE.

In 2012 zullen (behalve voor een klein aantal pilotscholen) de domeinen voor vwo als volgt over CE en SE verdeeld worden:

Domeinen	CE	SE E&M	SE C&M
A Historisch besef	X	X	X
B Oriëntatiekennis		X	X
C Twee van de 4 of 5 thema's	X		
C Overige thema's		tenminste 2	tenminste 3
D Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie		X	X
E Oriëntatie op studie en beroep		X	X

Examenonderwerpen 2012

Voor het centraal examen 2012 zijn de twee thema's / onderwerpen:

- **Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam**
- **De Republiek in een tijd van vorsten**

De thema's/onderwerpen zijn uitgewerkt in specificaties (stofomschrijvingen). Zie hoofdstuk 3.

PTA

In het SE wordt Domein A in samenhang met Domein B, D en E en de resterende thema's van domein C getoetst. De CE-thema's mogen ook in het SE getoetst worden. Het staat de school verder vrij om meer dan het minimum aantal thema's in het SE aan te bieden.

Vakspecifieke regels correctievoorschrift

Vakinhoudelijke argumenten moeten afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijke publicaties.

3. Stofomschrijvingen

De inhoud van de explicitering van 3.1 Dekolonisatie en Koude oorlog in Vietnam is vergeleken met de syllabus van 2011 niet veranderd. De explicitering van 3.2 De Republiek in een tijd van vorsten is geheel nieuw.

3.1 Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam (VWO)

Inleiding op het thema

Dit is een thema dat ook in de examenjaren 2005 en 2006 onderdeel uitmaakte van het centrale examen geschiedenis havo en vwo. Het zal in 2012 opnieuw onderdeel vormen van het centrale examen geschiedenis havo en vwo. In dat jaar is de tijdelijke afwijking van het examenprogramma nog van kracht, behalve voor scholen die meedoen aan de pilot geschiedenis.

Verschillen tussen de oude stofomschrijving voor de examenjaren 2005 en 2006 enerzijds en de stofomschrijving in deze syllabus zijn:

- Het historisch overzicht hoort wel tot de leerstof, maar wordt niet los van de uitwerking van de stof getoetst.
- In het historisch overzicht is een kleine passage ingevoegd over een belangrijk verschil tussen het Russisch en het Chinese communisme.
- Het begrip SALT is niet langer vet.
- Het begrip détente is vetgemaakt.
- Bij de literatuuropgave is een leessuggestie toegevoegd.

De gewijzigde onderdelen zijn bovendien gemarkeerd.

Wat in deze vwo-syllabus cursief is, geldt niet voor de havo. In de havo-syllabus voor 2012 zijn deze onderdelen dus geschrapt.

“**Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam**” is uitgewerkt aan de hand van de volgende hoofdvragen:

- **Waarom gingen de Verenigde Staten over tot militair ingrijpen in Vietnam?**
- **Waarom liet deze Vietnamoorlog diepe sporen na in de Amerikaanse samenleving en in de internationale verhoudingen?**

Voor zowel havo als vwo geldt dat leerlingen na het bestuderen van dit onderwerp begrijpen hoe deze oorlog, die niemand wilde, kon ontstaan en zich zo lang kon voortslepen. Ook wordt in dit thema aandacht besteed aan de beeldvorming van de verschillende partijen en de uiteenlopende betrokkenheid van burgers, op grond van etniciteit, sociaaleconomische verschillen en leeftijdsverschillen.

De uitwerking van het thema begint met een historisch kader waarin de context van het conflict wordt aangegeven. Deze informatie wordt niet los van de uitwerking van de stof getoetst. De opzet van het thema is in grote lijnen chronologisch. Daarbinnen wordt regelmatig gewisseld tussen de gebeurtenissen in Vietnam en de reacties daarop van de Verenigde Staten en, voor het Vwo, de reacties van andere landen en organisaties. Daarbij is getracht de meest recente historische gegevens te verwerken, en ook ruimte te laten voor verschillende interpretaties. In de epiloog wordt beschreven hoe het conflict na 1975 nog heeft doorgewerkt; deze informatie behoort **niet** tot de stof voor het examen.

Namen en begrippen

Historische namen en begrippen zijn in de tekst daar vetgedrukt waar zij de grootste betekenis hebben, dus niet noodzakelijk de eerste keer dat zij in de tekst genoemd worden. De naam van een persoon is vetgedrukt wanneer deze persoon binnen het thema een rol van betekenis speelde, of wanneer aan de hand van deze persoon een bepaald aspect van het thema meer perspectief kon krijgen. Historische begrippen zijn vetgedrukt wanneer zij binnen de gegeven context een betekenisvol aspect vertegenwoordigen, dat het thema verheldert en bijdraagt tot beantwoording van de vraagstelling.

Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam

Hoofdvragen:

- **Waarom gingen de Verenigde Staten over tot militair ingrijpen in Vietnam?**
- **Waarom liet deze Vietnamoorlog diepe sporen na in de Amerikaanse samenleving en in de internationale verhoudingen?**

Historisch kader (Dit historisch kader behoort wel tot de te bestuderen leerstof, maar zal alleen in samenhang met de hoofdstukken die hierna volgen geëxamineerd worden).

Vietnam ligt in Zuid-Oost-Azië en telt ongeveer 77 miljoen inwoners. Het land heeft een tropisch klimaat en bezit geen bodemschatten van betekenis, maar is erg vruchtbaar, vooral in het zuiden. Het laagland van Vietnam wordt gekenmerkt door twee grote rivierdelta's, de Rode Delta in het noorden en de Mekongdelta in het zuiden. Dankzij irrigatie en bedijking is rijstverbouw hier een belangrijk bestaansmiddel. Meer landinwaarts is het noorden en midden van Vietnam erg bergachtig; de omstandigheden voor landbouw zijn hier moeilijker. In het noorden grenst Vietnam aan China. Dit feit heeft het verloop van de Vietnamese geschiedenis sterk bepaald. Vaak was er sprake van Chinese overheersing in Vietnam en hoewel de Vietnamese en de Chinese cultuur daardoor veel overeenkomsten vertonen, is de verhouding tussen beide volkeren altijd gevoelig gebleven. Ook in de 20^e eeuw balanceerde met name het Noorden van Vietnam tussen samenwerking met de Volksrepubliek China en het voorkomen van een te veel aan Chinese invloed in eigen land. In de Vietnamoorlog is de ligging nabij en de relatie met deze grote communistische mogendheid waarschijnlijk van doorslaggevende betekenis geweest.

De 20^e eeuw zag de opkomst van drie grote mogendheden, waarvan twee, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, vanaf de Tweede Wereldoorlog de wereldpolitiek gingen bepalen. Zij vertegenwoordigden twee ideologisch geïnspireerde systemen, die elkaar wederzijds uitsloten: een samenleving waarin het individu centraal staat en die is gebaseerd op westerse waarden als vrijheid en democratie en een samenleving waarin het collectief centraal staat en waarden als gelijkheid en solidariteit. Beide systemen hadden globalistische aspiraties - bij het communisme gold lange tijd de 'wereldrevolutie' als een van de belangrijkste uitgangspunten - die zij met deze idealen rechtvaardigden. Onduidelijk was echter steeds waar idealisme ophield en eigenbelang begon. De 20^e eeuw zag ook de afbraak van de grote koloniale rijken die West-Europese mogendheden in de voorafgaande eeuwen hadden opgebouwd in Azië en Afrika. De dekolonisatie die na de Tweede Wereldoorlog z'n beslag kreeg, was in Azië in de jaren twintig en dertig al zichtbaar in de vorm van een toenemend zelfbewustzijn van gekoloniseerde volkeren en nationalistische bewegingen. Het communistische gedachtegoed, waarin het einde van zowel het kapitalisme als het kolonialisme werd voorzien, sloot goed aan bij het streven naar onafhankelijkheid en veel nationalistische bewegingen waren - mede - communistisch geïnspireerd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Koude Oorlog met name werd uitgevochten in wat later de 'Derde Wereld' zou gaan heten.

In de onafhankelijkheidsstrijd van veel koloniën werden nationalistische en Koude Oorlogsmotieven vermengd. Toen het Franse koloniale bewind in Indochina zich niet langer zelfstandig kon handhaven, schoten de Verenigde Staten te hulp. De Koude Oorlog vereiste volgens de toenmalige opvattingen van beleidsmakers in de Verenigde Staten vervolgens een blijvende Amerikaanse aanwezigheid in de regio. Uiteindelijk werden de drie grote mogendheden, die alle beschikten over kernwapens, bij het conflict betrokken. De oorlog had voor Vietnam zelf rampzalige gevolgen, maar escaleerde ondanks het diepe wantrouwen dat in deze Koude Oorlogsjaren de verhoudingen tussen de wereldmachten kenmerkte, niet tot een wereldwijd of nucleair conflict.

Tot circa 1960 hadden veel Amerikanen nog nooit van Vietnam gehoord. Vanaf dat jaar ging de strijd in dat land het nieuws in de Verenigde Staten steeds meer beheersen. De Amerikaanse betrokkenheid in de strijd tussen Noord- en Zuid-Vietnam werd 'de Vietnamoorlog', waar bijna iedereen in de westerse wereld op den duur een mening over had. Het werd het langstduurende conflict waar Amerikanen ooit bij betrokken waren en resulteerde in circa 58.000 doden aan Amerikaanse zijde en twee tot drie miljoen aan Vietnamese. De oorlog kostte de Verenigde Staten circa 150 miljard dollar en werd uiteindelijk niet door hen gewonnen. Op Vietnam werden meer bommen gegooid dan het totale aantal gebruikt in de Tweede Wereldoorlog. De oorlog verwoestte grote delen van de Vietnamese ecologische en sociaal-economische structuur. Nogal wat Amerikaanse soldaten konden na hun terugkeer wegens psychosociale en fysieke problemen hun draai in de samenleving niet meer vinden. Veel Amerikanen vroegen zich daarom naderhand af waarom de Verenigde Staten ooit aan dit 'avontuur' waren begonnen.

Hoofdstuk 1. Koude Oorlog en dekolonisatie in Indochina

Deelvraag: waarom raakten de Verenigde Staten betrokken bij de dekolonisatie van Indochina?

1.1 Nieuwe internationale verhoudingen na 1945

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog gingen de belangrijkste overwinnaars, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie de wereldpolitiek beheersen. Deze twee 'supermachten' vertegenwoordigden twee tegenover elkaar staande systemen. Het ene was gebaseerd op **kapitalistisch** vrij ondernemerschap en democratische politieke besluitvorming, het andere op **communistiche** partijdictatuur en economische almacht van de staat. De **Koude Oorlog** begon als conflict tussen deze beide landen met als inzet de politieke toekomst van Europa, maar ontwikkelde zich tot een wereldwijd conflict. Beide partijen vreesden namelijk dat de ander bezig was met uitbreiding en consolidatie van haar **invloedssfeer**.

Het door de oorlog verzwakte Europa viel in twee delen uiteen; geen van beide supermachten slaagde erin Europa geheel te bevrijden. De Sovjet-Unie had de Duitse legers vanuit het oosten teruggedrongen en beheerste aan het einde van de oorlog vrijwel geheel Oost-Europa. De Russische leider Stalin was zich, sinds de inval van Nazi-Duitsland in zijn land, pijnlijk bewust van de kwetsbaarheid van de westgrens en wilde toekomstige invasies voorkomen. Een veiligheidscordon van satellietstaten langs de westgrens zou daarvoor moeten zorgen. In deze Oost-Europese landen vestigde de Sovjet-Unie communistiche, 'sovjetvriendelijke' regimes. Democratieën en economieën volgens westers kapitalistisch model konden alleen in het door de westelijke geallieerden bevrijde deel van Europa tot stand komen. Beide supermachten bleven in 'hun' deel van Europa militair sterk aanwezig. De deling van Europa in een kapitalistische en een communistiche invloedssfeer, door een 'ijzeren gordijn' van elkaar gescheiden, kreeg door het toenemende wederzijdse wantrouwen tussen de kapitalistische en de communistiche landen een blijvend karakter.

De spanningen tussen de twee supermachten werden verhevigd door de nucleaire dreiging. In 1945 hadden de Verenigde Staten de Tweede Wereldoorlog beëindigd met twee atoombommen op Japan; in 1949 bleek dat de Sovjet-Unie ook kernwapens kon produceren. Een **wapenwedloop** was het gevolg, waarin steeds krachtiger wapensystemen werden ontwikkeld. De totale wederzijdse vernietiging die hierdoor mogelijk werd, leidde echter tot wederzijdse afschrikking en had, omdat geen van beide kernmachten bereid bleek deze wapens in te zetten, uiteindelijk een stabiliserend effect. In de jaren zestig richtte de Sovjet-Unie zich op een verhouding van **vreedzame co-existentie** met de Verenigde Staten. Hoewel het wantrouwen bleef, kon in Europa tijdens de Koude Oorlog om die reden de vrede bewaard blijven.

*De spanning in de wereld maakte een gereguleerde vorm van internationaal overleg noodzakelijk. Om toekomstige internationale conflicten te voorkomen en om de internationale gemeenschap in staat te stellen tijdig en adequaat op conflictsituaties te reageren, werd in 1945 de Verenigde Naties opgericht. De aangesloten landen, verenigd in de Algemene Vergadering, spraken af de territoriale integriteit en politieke onafhankelijkheid van alle andere staten te zullen respecteren en wezen geweld of het dreigen daarmee in de internationale betrekkingen af. Geweld van een land tegen een ander land was slechts toelaatbaar wanneer uit zelfverdediging werd gehandeld, acties van de VN zelf zonder resultaat waren gebleven en behoorde dan proportioneel te worden ingezet. Om snel in actie te kunnen komen werd de **Veiligheidsraad** ingesteld, bestaande uit vijf permanente, de Verenigde Staten, de Sovjet-Unie, Groot-Brittannië, Frankrijk en China, en tien niet-permanente leden. Door middel van het vetorecht konden de permanente leden belangrijke beslissingen blokkeren. Tijdens de Koude Oorlog werd vaak van dit recht gebruik gemaakt, waardoor een effectief optreden van de VN Veiligheidsraad nauwelijks mogelijk was. Na 1949 ontstond er bovendien discussie over het lidmaatschap van China. Omdat de Verenigde Staten de Volksrepubliek China weigerden te erkennen, bezette Taiwan, als 'Nationalistisch China', tot 1972 de permanente zetel in de Veiligheidsraad.*

1.2 Vijandbeelden

In de Koude Oorlog kwam het niet tot een rechtstreekse gewapende confrontatie tussen beide mogendheden, maar een voortdurende onzekerheid hierover bleef voor spanning zorgen. Beide supermachten ontwikkelden een **vijandbeeld** ter legitimatie van hun optreden. Zowel ideologische propaganda als reële belangentegenstellingen werkten de vrees voor de ander in de hand.

De Amerikanen vreesden de **communismische wereldrevolutie**: ze waren bang dat de communisten de strijd tussen kapitalisme en communisme uiteindelijk op gewelddadige wijze zouden winnen. Zij zouden dan hun systeem van onvrijheid ook aan de Verenigde Staten opleggen. De Russische overheersing van Oost-Europa kon worden gezien als een eerste stap in de richting van die communismische wereldrevolutie. Uitgangspunt van het Amerikaanse buitenlandse beleid werd daarom de **containmentpolitiek**. Aanvankelijk was deze vooral gericht op het indammen van de communismische invloed in Europa. Als gevolg van het dekolonisatieproces en de communismische machtsovername in China, werd deze politiek spoedig ook het richtsnoer in de rest van de wereld. De Sovjet-Unie, en na 1949 ook China, beschouwde en betitelde de containmentpolitiek als een voorbeeld van **westers imperialisme**. In het communismische vijandbeeld was de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten niets meer dan een imperialistische politiek in een nieuw jasje. Niet door middel van koloniën maar door economische en politieke invloed in grote delen van de wereld te verkrijgen, trachtten de Verenigde Staten afzetmarkten en grondstoffen te veroveren. De communismische grote mogendheden wilden voorkomen dat gedekoloniseerde gebieden ondergeschikt bleven aan westerse kapitalistische belangen.

De strategie van de Verenigde Staten was voor een belangrijk deel gebaseerd op de aanname dat de twee communismische grootmachten één groot machtsblok vormden tegenover het Westen. In werkelijkheid waren de betrekkingen tussen de Sovjet-Unie en China weinig hartelijk. De Chinese leider Mao Zedong distantieerde zich steeds meer van de Russische vreedzame coëxistentiepolitiek, die onder Stalins opvolger Chroestsjov was ingezet. De steeds onverzoenlijker houding van China ten opzichte van de 'imperialistische hoofdvijand' de Verenigde Staten en de rivaliteit tussen de Sovjet-Unie en China om het leiderschap van de internationale communismische beweging, leidden in 1960 tot een breuk tussen beide landen. Daar kwam bij dat de Sovjet-Unie en China het communisme op verschillende wijzen in praktijk wilden brengen. In de Sovjet-Unie werden de industriearbeiders gezien als de belangrijkste motor voor de opbouw van het communisme. In China ging de Communismische partij zich juist steeds meer richten op de boeren.

China kwam in een internationaal isolement terecht. In de Verenigde Staten veranderde deze onenigheid tussen de Sovjet-Unie en China weinig aan het vijandbeeld.

1.3 Dekolonisatie in Zuid-Oost-Azië

Grote delen van met name Zuid-Oost-Azië waren voor de Tweede Wereldoorlog koloniale bezittingen van Groot Brittannië, Nederland en Frankrijk. In veel koloniën groeide in de jaren twintig en dertig het verzet tegen de Europese koloniale overheersing. Tijdens de oorlog werden de koloniën in Azië door Japan bezet. Dit gezichts- en machtsverlies van de westerse koloniale overheden stimuleerde het reeds sluimerende **nationalisme** onder de inheemse bevolking. Na de Japanse capitulatie ontstond in veel koloniën een machtsvacuüm, waardoor de kracht van de nationalistische bewegingen toenam. In veel koloniën brak een strijd voor onafhankelijkheid uit. De West-Europese landen, verzwakt door de Tweede Wereldoorlog en oorlogsmoe, bleken geen van alle in staat hun koloniale rijken op de korte of langere termijn te behouden. Zodoende werden in betrekkelijk korte tijd veel staten in Azië onafhankelijk.

Aangezien het onzeker was welke positie deze nieuwe staten zouden gaan innemen in de Koude Oorlog, hielden de supermachten dit dekolonisatieproces nauwlettend in de gaten. De Sovjet-Unie wilde greep krijgen op onafhankelijkheidsbewegingen in de koloniën en toenadering van deze naties-in-wording tot de groeiende communismische wereld bewerkstelligen. De Verenigde Staten wilde dit laatste voorkomen opdat de nieuwe staten zich zouden openstellen voor handel met de Verenigde Staten en investeringen van Amerikaanse bedrijven. Dekolonisatie en Koude Oorlog gingen elkaar op deze wijze wederzijds beïnvloeden.

1.4 Azië raakt bij de Koude Oorlog betrokken

De dekolonisatie van Zuid-Oost-Azië, waarin zowel nationalistische als communismische groeperingen een rol speelden, kreeg pas de volledige aandacht van de Amerikaanse regering na de communismische machtsovername in China in 1949 onder leiding van Mao Zedong. De Amerikaanse regering vreesde door deze machtsovername een enorm verlies van westerse invloed in Azië.

*In 1950 raakten in Oost-Azië het communistische Noord-Korea en het westerse georiënteerde Zuid-Korea als gevolg van een Noord-Koreaanse inval in het Zuiden met elkaar in conflict. De Veiligheidsraad van de VN, op dat moment geboycot door de Sovjet-Unie vanwege de **Taiwan-kwestie**, besloot troepen te sturen om Zuid-Korea te verdedigen. Onder Amerikaans bevel slaagden deze troepen erin Noord-Korea terug te dringen. Een aarzelende Sovjet-Unie verleende materiële steun aan de Noord-Koreanen. De tegenaanval van de VN-troepen op Noord-Korea riep interventie van Chinese troepen op. In het westen zag men in de ontwikkelingen in China, Korea en Indochina (zie H. 2) drie voorbeelden van communistische expansiedrang. Voor de communistische landen bleek de Korea-oorlog een misrekening; er werd geen terreinwinst geboekt en de Amerikanen hielden na afloop van de oorlog in 1953 troepen in Zuid-Korea gestationeerd.*

De Amerikaanse regering kon haar belangen in Zuid-Oost-Azië met economische, politieke en militaire middelen behartigen:

1. het geven van economische hulp, waardoor de Amerikaanse invloed in de regio zou toenemen
2. het steunen of eventueel in het leven roepen van '**marionettenregeringen**'
3. militaire steun en eventueel militaire interventie.

De Verenigde Staten maakten in de jaren vijftig en zestig in Azië van al deze mogelijkheden gebruik. Het aantal Amerikaanse militaire bases werd uitgebreid en de sterkte van het Amerikaanse leger werd verdubbeld. In Zuid-Oost-Azië werd de steun aan de Franse strijd in Indochina uitgebreid door het sturen van oorlogsmaterieel en militaire adviseurs. Op aandrang van de Verenigde Staten bouwde Frankrijk in het zuiden van Vietnam een Vietnamese strijdkracht op, gericht tegen de communisten in het Noorden. De angst voor olievlekwerking van het communisme in een bepaalde regio, door de Amerikanen de **dominotheorie** genoemd, bepaalde jarenlang de Zuid-Oost-Azië-politiek van de Verenigde Staten.

Hoofdstuk 2. Kolonisatie en dekolonisatie van Vietnam

Deelvraag: op welke wijze voltrok het dekolonisatieproces zich in Vietnam?

2.1 Het Franse koloniale bestuur

Vietnam werd, samen met Laos en Cambodja, in de 19^e eeuw Frans Indochina. Om exploitatie van Vietnam te vergemakkelijken, trachtte het Franse bestuur de economie enigszins te moderniseren, met name in het zuiden. Er kwamen bescheiden verbeteringen op het gebied van infrastructuur, het onderwijs en de gezondheidszorg. In het overwegend boeddhistische land ontstond een kleine rooms-katholieke, opgeleide, stedelijke Vietnamese elite.

In de Mekongdelta kwam door de bouw van dammen en dijken nieuwe landbouwgrond beschikbaar. Deze grond kwam in handen van grootgrondbezitters, die deze exploiteerden met behulp van Vietnamese pachtboeren. Hun plantages produceerden rijst, rubber en delfstoffen voor Franse (export)handelaren. In de dorpen bestond een grote afstand tussen deze elite en de pachtboeren. In het minder vruchtbare midden en noorden van het land, waar de omstandigheden voor de landbouw moeilijker waren, was de grond gelijkmatiger verdeeld onder kleine boeren. Vooral hier bleef in de koloniale tijd veel verzet bestaan tegen het Franse bestuur.

2.2 Nationalisme, communisme en dekolonisatie in Vietnam

In de jaren twintig en dertig keerden nationalistische groeperingen zich herhaaldelijk tegen het koloniale bewind van de Fransen. Zij vonden aanhangers onder zowel de boeren, de plantage- en fabrieksarbeiders als de stedelijke elite. Hun leider werd **Ho Chi Minh**. Tijdens zijn verblijf in Europa kwam hij in aanraking met de socialistische en anti-imperialistische denkbeelden van het communisme, die goed aansloten bij zijn strijd voor een onafhankelijk Vietnam. Eind jaren twintig richtte hij de Indochinese Communistische partij op.

Om tijdens de Tweede Wereldoorlog het verzet tegen de Japanse bezetting te bundelen, richtte Ho Chi Minh de **Vietminh** op, een militante organisatie waarin alle nationalistische krachten werden verenigd onder leiding van de Vietnamese communisten. In 1945 maakte Ho Chi Minh gebruik van het machtsvacuüm dat na de Japanse capitulatie ontstond en riep de onafhankelijke Democratische Republiek Vietnam uit. Zijn machtsbasis beperkte zich echter tot het noordelijke deel van het land en de republiek werd internationaal nauwelijks erkend. Bij zijn machtsovername verwachtte Ho Chi Minh dat de Verenigde Staten, gezien hun traditioneel antikolonialistische houding, hem in zijn strijd tegen de Fransen zouden steunen. De V.S ondersteunden en financierden na de Tweede Wereldoorlog echter de koloniale strijd van de Fransen, die zij als bondgenoot in de Koude Oorlog nodig dachten te hebben. Omdat erkenning van de Verenigde Staten en andere westerse landen uitbleef, wendde Ho

Chi Minh zich voor steun tot de Sovjet-Unie en na 1949 ook tot China. In het Zuiden werd het Franse koloniale bewind hersteld. Binnen een jaar raakten Franse troepen in conflict met de Vietminh. In 1954 versloeg de Vietminh de Franse troepen bij Dien Bien Phoe.

2.3 De Akkoorden van Genève

Na de Franse nederlaag bij Dien Bien Phoe werd op de Conferentie van Genève in 1954 de toekomst van Vietnam besproken. Frankrijk en de Vietminh sloten een onmiddellijke wapenstilstand. Het regime van Ho Chi Minh in Noord-Vietnam werd hiermee de facto erkend. De discussie spitste zich toe op de toekomst van het Zuiden. De Noord-Vietnamezen wilden het land zo snel mogelijk verenigen. De Verenigde Staten wilden voorkomen dat Zuid-Vietnam ook communistisch zou worden.

Uiteindelijk werd besloten tot de volgende regeling:

1. het land werd tijdelijk verdeeld langs de 17^e breedtegraad
2. geen van beide delen mochten zich aansluiten bij militaire bondgenootschappen of militaire bases van andere landen op zijn grondgebied toelaten
3. in 1956 zouden nationale verkiezingen worden gehouden, waarna het land zou worden verenigd.

Om toe te zien op naleving van het akkoord werd een Internationale Commissie van Toezicht bestaande uit diplomaten uit Polen, Canada en India ingesteld.

In Genève werd niet tot een verenigd en onafhankelijk Vietnam besloten, uit vrees dat dan de hele staat communistisch zou worden. In het Zuiden kwam daarom met Amerikaanse steun een westers georiënteerd, kapitalistisch regime tot stand. Na de Franse terugtrekking uit Zuid-Vietnam in 1956 besloten de Verenigde Staten voorts Zuid-Vietnam bij te staan bij de opbouw van het Zuid-Vietnamese leger.

De eerste bepaling van de **Geneefse Akkoorden** betekende dat Franse en Zuid-Vietnamese troepen in het Zuiden werden geconcentreerd en de Vietminh aanzienlijke terreinwinst in het Zuiden moest opgeven. De derde bepaling, de belofte van nationale verkiezingen, die de Noord-Vietnamezen verwachtten te zullen winnen, deed de Vietminh evenwel toch akkoord gaan. De slotverklaring, waarin de datum voor de verkiezingen was gespecificeerd, werd door de Verenigde Staten en door de regering van Zuid-Vietnam, die officieel geen partij waren op de conferentie, niet ondertekend.

De derde bepaling, waarin sprake was van nationale verkiezingen en vereniging van Vietnam, werd niet uitgevoerd. De algemene verwachting was dat Ho Chi Minh de verkiezingen zou winnen. Een verenigd Vietnam zou dus een communistisch Vietnam worden. Voor de Verenigde Staten was een communistische overwinning in het licht van de dominotheorie onacceptabel en betekende bovendien gezichtsverlies, gezien de Amerikaanse betrokkenheid bij Zuid-Vietnam. Ook de communistische staten drongen niet aan op naleving van de akkoorden. China had geen haast met een verenigd Vietnam: men vreesde verdere expansie van Noord-Vietnam, richting Laos en Cambodja. De Sovjet-Unie was niet bereid voor Vietnam de relatie met de Verenigde Staten op scherp te stellen. *China en de Sovjet-Unie wilden, na het Koreaanse 'avontuur', bovendien niet het risico lopen dat er ook in Zuid-Vietnam Amerikaanse troepen gelegerd zouden worden.*

In 1954 werd ook de ZOAVO opgericht, een losse, defensieve alliantie, om verdere communistische expansie te voorkomen en Amerikaanse invloed in Azië veilig te stellen. De intenties van de ZOAVO stonden op gespannen voet met de neutraliteitsclausule, een belangrijk onderdeel van de tweede bepaling van de Geneefse akkoorden. Hoewel de Verenigde Staten de neutraliteitsclausule van de Geneefse Akkoorden naar de letter respecteerden, poogden zij Zuid-Vietnam bij dit bondgenootschap te betrekken.

Hoofdstuk 3. Noord en Zuid-Vietnam na 1954

Deelvraag: waarom kwam het opnieuw tot een oorlog in Vietnam?

3.1 Noord-Vietnam: Het regime van Ho Chi Minh

In de Democratische Republiek Vietnam was de politieke macht in handen van Ho Chi Minh en de Vietnamese Communistische Partij. De eerste jaren van het communistische bewind stonden in het teken van de 'interne revolutie'. Om kapitaalvlucht tegen te gaan werd geleidelijk een communistische economie ingevoerd, waarbij privé-bezit van grond aanvankelijk gerespecteerd werd. Wel kwam er een politiek van landverdeling en werden voormalige Franse bedrijven en plantages genationaliseerd. Als gevolg daarvan ging de rijstproductie zodanig omhoog dat deze in de behoeften van het land kon voorzien. Halverwege de jaren vijftig radicaliseerde het Noord-Vietnamese bewind onder Chinese invloed. Noord-Vietnam kreeg een planeconomie en ging over tot een ingrijpende politiek van landhervormingen met als doel de landbouwproductie verder te verhogen en de macht van de overige grootgrondbezitters te breken. Hierbij vielen veel slachtoffers en veel kapitaalkrachtige Vietnamezen

weken uit naar het Zuiden om de repressie te ontvluchten. Een vijfjarenplan, dat voorzag in de ontwikkeling van zware industrie, werd niet gerealiseerd als gevolg van Amerikaanse bombardementen.

De Noord-Vietnamezen hielden ook na 1954 vast aan het ideaal van een verenigd Vietnam onder communistische leiding. Dit vereiste de val van het regime-Diem en een beëindiging van de Amerikaanse aanwezigheid in het Zuiden. Deze 'externe revolutie' kreeg vorm vanaf 1959, toen de Noord-Vietnamezen in toenemende mate in het Zuiden infiltreerden. De groeiende impopulariteit van het regime-Diem legde de voedingsbodem voor het georganiseerde verzet in het Zuiden.

3.2 Zuid-Vietnam: het regime van Ngo Dinh Diem

Als tegenhanger van het communistische regime van Ho Chi Minh in het Noorden, werd met Amerikaanse steun in Zuid-Vietnam een anticommunistische staat opgebouwd. De Vietnamese politicus **Ngo Dinh Diem**, afkomstig uit de Vietnamese bestuurlijke elite en lid van de rooms-katholieke minderheid, had zowel sterk anticommunistische als antikolonialistische opvattingen en was daarmee in de ogen van de Verenigde Staten geschikt om van Zuid-Vietnam een democratische staat naar westers kapitalistisch model te maken. Naast politieke leverden de Verenigde Staten Zuid-Vietnam ook economische en militaire steun.

Het regime van Diem riep veel verzet op. Boeren verzetten zich tegen gedwongen verhuizing naar **versterkte dorpen** ('strategic hamlets'), waar zij tegen communistische infiltratie beschermd zouden zijn, maar ook beter gecontroleerd konden worden. De plattelandsbevolking sympathiseerde over het algemeen meer met de communisten, die een veel ruimhartiger landverdelingspolitiek voorstonden, dan met Diem, die hen liet betalen voor grond en de aanleg van de dorpen, waarbij het geld vaak ten goede kwam aan Diems corrupte familie- en vriendenkring. De gedwongen verhuizingen waren bovendien onverenigbaar met de Vietnamese cultuur van voorouderverering, die de plattelandsbevolking aan hun grond bond. In de steden verenigden radicale Boeddhisten, intellectuelen en communisten zich in hun verzet tegen Diem en tegen de Amerikaanse invloed, die zij beschouwden als een nieuwe poging Vietnam te koloniseren. Door Diems regering werden de zaken echter positiever voorgesteld dan ze waren, waardoor de impopulariteit van zijn regime lange tijd niet doordrong tot de Amerikaanse regering.

De oppositie tegen Diem verenigde zich in het Nationaal Bevrijdings Front (NLF). De gewapende arm hiervan, het Volksbevrijdingsleger, werd door de Zuid-Vietnamezen ook wel **Vietcong** genoemd. Het Bevrijdingsfront bestond uit Zuid-Vietnamezen, maar werd gesteund en gestuurd vanuit Noord-Vietnam. Diem wist weinig anders tegenover de groeiende oppositie te stellen dan uitbreiding van de repressie, waardoor Zuid-Vietnam eerder op een politiestaat dan op een democratie ging lijken. Hierdoor nam ook de kritiek vanuit de Verenigde Staten toe. De Amerikanen slaagden er echter niet in van Diem een volgzame marionet te maken. In 1963 staken enkele Boeddhistische monniken zich uit protest tegen het regime van Diem in brand. Foto's daarvan verschenen in de internationale pers en leidden tot verontwaardigde reacties. Spoedig daarna gaf president John F. Kennedy toestemming voor een machtsovername. Maar ook Diems opvolgers slaagden er niet in de oppositie in het eigen land de baas te worden en voerden een autoritair bewind.

3.3 Noord en Zuid-Vietnam in het krachtenveld van de Koude Oorlog

De Amerikaanse steun aan Zuid-Vietnam bestond naast oorlogsmaterieel uit militaire adviseurs, die het Zuid-Vietnamese leger adviseerden en trainden. Het Zuid-Vietnamese leger functioneerde slecht; de legerleiding was als gevolg van politieke benoemingen, onderlinge rivaliteit en corruptie betrouwbaar noch capabel. Toen in 1960 veel Noord-Vietnamese legereenheden naar het zuiden trokken om het Bevrijdingsfront te versterken, besloten de Verenigde Staten hun militaire steun drastisch uit te breiden. In 1961 stuurde president Kennedy helikopters en liep het aantal militaire 'adviseurs' op tot circa 10.000. Hoewel de Amerikaanse regering van mening was dat de strijd tegen de Vietcong door het Zuid-Vietnamese leger zelf gevoerd diende te worden, raakten de militaire adviseurs geleidelijk aan bij de gevechtshandelingen betrokken.

De Noord-Vietnamezen werden financieel en materieel gesteund door de Sovjet-Unie en na 1949 ook door de Volksrepubliek China. De Sovjet-Unie bleef eerst terughoudend in haar steun om de vreedzame co-existentie met de Verenigde Staten niet op het spel te zetten. Na de breuk met China in 1960 haalden de Sovjetleiders de banden met Noord-Vietnam weer aan uit angst anders te veel terrein aan de Chinezen te verliezen.

Na 1964 was ook het klimaat in de oost-west verhoudingen gewijzigd: in de Verenigde Staten was **Lyndon B. Johnson** de vermoorde Kennedy opgevolgd en in de Sovjet-Unie was de naar vreedzame co-existentie strevende Chroesjtsjov afgezet. De nieuwe leiders van de grote mogendheden stonden een hardere lijn voor, hetgeen ook tot uitdrukking kwam in hun Vietnam-politiek. Toch bleef de invloed

van de Sovjet-Unie en van China op het buitenlandse beleid van Noord-Vietnam beperkt. Het Noord-Vietnamese regime speelde beide landen behendig tegen elkaar uit en profiteerde van de hulp zonder al te veel van de eigen zelfstandigheid prijs te geven. Ho Chi Minh werd door zowel nationalistische als communistische denkbeelden geïnspireerd. Of hij de belichaming van een agressief, op expansie gericht, communisme was die de Amerikanen in hem zagen, is de vraag.

Hoofdstuk 4. Een supermacht verliest een oorlog (1964-1973)

Deelvraag: waardoor bleef een militaire overwinning voor de Verenigde Staten in de oorlog in Vietnam uit?

4.1 Uitgangspunten van de Amerikaanse strategie

Kennedy's opvolger Johnson richtte zich vooral op de grote binnenlandse problemen van de Verenigde Staten: de armoede in de grote steden en de rassenproblematiek. Johnsons programma, de 'Great Society', behelsde overheidsmaatregelen die de ongelijkheid in de Amerikaanse samenleving moesten tegengaan. De overheidsuitgaven zouden hierdoor toenemen. De oorlog in Vietnam diende derhalve zo spoedig mogelijk gewonnen te worden.

De Amerikaanse regering had in 1964 ten aanzien van Vietnam globaal drie mogelijkheden: de Verenigde Staten konden zich terugtrekken, nucleaire middelen inzetten of gevechtseenheden sturen. De eerste twee mogelijkheden waren in de ogen van de Amerikanen niet reëel: terugtrekken betekende gezichtsverlies in de internationale politiek en een nucleaire strategie bracht het risico van een derde wereldoorlog met zich mee; actief militair ingrijpen bleef dus over. De Amerikaanse strategie steunde bij dit ingrijpen op de volgende uitgangspunten:

1. zo weinig mogelijk Amerikaanse slachtoffers
2. de oorlog winnen met conventionele middelen
3. het oorlogsgebied beperken tot Vietnam

De Amerikaanse militaire leiding ging er vanuit dat de guerrilla-activiteiten van de Vietcong in het Zuiden geleid en gesteund werden vanuit het Noorden. Centraal in de militaire aanpak van de Verenigde Staten kwam dus het uitvoeren van bombardementen op Noord-Vietnamese doelen te staan, terwijl het Zuid-Vietnamese leger in het Zuiden de Vietcong moest uitschakelen. Door bevoorradingslijnen af te snijden en met de hulp van Amerikaanse troepen blokkades op te werpen ter hoogte van de 17^e breedtegraad moest Noord-Vietnam van het Zuiden geïsoleerd worden.

Amerikaanse militairen werden vooral in de luchtoorlog ingezet, het Zuid-Vietnamese leger, dat de grondoorlog tegen de Noord-Vietnamese soldaten en de Vietcong moest uitvechten, moest dus bijna al het eigenlijke werk doen. Omdat de Amerikaanse militaire leiding het militaire potentieel van het Amerikaanse en het Zuid-Vietnamese leger veel groter achtte dan dat van de Noord-Vietnamezen en de Vietcong, was men van mening dat de oorlog op het slagveld, met conventionele middelen, in korte tijd in het voordeel van de Verenigde Staten en Zuid-Vietnam beslist kon worden.

De oorlog, door de Amerikanen aangeduid als een '**beperkte oorlog**' ('limited war'), zou geen bedreiging voor de wereldvrede vormen, omdat uitsluitend conventionele middelen werden ingezet en het noordelijk deel van Noord-Vietnam niet gebombardeerd zou worden. Met China kwamen de Verenigde Staten tot de stilzwijgende overeenkomst het niet tot een direct treffen tussen de eigen troepen te laten komen: China stuurde geen militairen naar het front, zolang Amerikaanse troepen zich niet op Noord-Vietnaams grondgebied waagden. China en de Sovjet-Unie zouden dus niet geprovoceerd worden. Aangezien men er van overtuigd was dat deze aanpak zou slagen, werden er geen alternatieve strategieën ontwikkeld.

4.2 Falende strategie

Het later zeer omstreden **Tonkin-incident**, de daaruit voortvloeiende **Tonkinresolutie** van 1964 en de door Johnson gewonnen presidentsverkiezingen maakten begin 1965 de weg vrij voor het sturen van Amerikaanse grondtroepen naar Zuid-Vietnam en het systematisch bombarderen van Noord-Vietnam. Maar **Operatie Rolling Thunder** had niet het gewenste effect. Om de Sovjet-Unie en vooral China niet te provoceren stond Johnson bombardementen op de Noord-Vietnamese hoofdstad Hanoi, de havenstad Haiphong, het Chinese grensgebied en de Rode Delta, ondanks aandringen van de militaire leiding, niet toe. Daarnaast kon de **Ho-Chi-Minhroute**, de belangrijkste aanvoerroute vanuit Noord-Vietnam naar het Zuiden, slechts beperkt worden gebombardeerd, omdat deze route deels door Laos en Cambodja liep. Zuid-Vietnam kon dus niet van het noorden worden geïsoleerd; de bevoorrading van de Vietcong vanuit Noord-Vietnam bleef daardoor ononderbroken doorgaan. Het Zuid-Vietnamese leger verrichtte hoofdzakelijk ondersteunende taken voor de Amerikaanse militaire operaties en speelde in de daadwerkelijke strijd slechts een zeer beperkte, aanvullende rol.

De Vietcong en de Noord-Vietnamese legereenheden werden geleid door de inventieve Noord-Vietnamese generaal **Vo Nguyen Giap**. Hij liet zich niet verleiden tot grootschalige veldslagen, maar voerde een **guerrillaoorlog**. Dankzij het oerwoud en een uitgestrekt netwerk van tunnels waren de guerrilla's voor hun tegenstanders een moeilijk te lokaliseren vijand. Amerikaanse en Zuid-Vietnamese troepen bestreden deze guerrilla-acties met tanks en helikopters om zo veel mogelijk eigen slachtoffers te voorkomen. Door deze asymmetrie in de oorlogvoering behield de Vietcong gedurende het hele conflict het initiatief en was zij vaak succesvol in haar aanvallen op Amerikaanse bases. Vietcong-leden wisten in versterkte dorpen te infiltreren, waar zij niet van Vietnamese dorpelingen te onderscheiden waren. Onbedoeld werden deze dorpen daardoor soms militaire doelwitten. De Vietcong beheerste het Zuid-Vietnamese platteland; de Amerikanen beheersten alleen de stedelijke kernen. Om de operaties van de Vietcong te bemoeilijken werden ontbladeringsmiddelen als '**agent orange**' en **napalm**-brandbommen ingezet. Deze middelen maakten veel slachtoffers onder Zuid-Vietnamese burgers, maar konden de steeds terugkerende verrassingsaanvallen van de Vietnamese guerrilla's niet voorkomen.

4.3 Steun van bondgenoten (deze paragraaf ook voor Havo)

De hevige bombardementen op Noord-Vietnam veroorzaakten grote schade aan het irrigatiesysteem, het stelsel van dammen en dijken in de Rode Delta. De voedselvoorziening in Noord-Vietnam was voor een belangrijk deel afhankelijk van de rijstproductie in de delta. Speciale onderhoudsploegen werden permanent ingezet om de schade te herstellen. China stuurde militaire technici opdat Noord-Vietnamese mannen zo veel mogelijk beschikbaar bleven voor gevechtstaken. Voedsel en medische hulp ontving Noord-Vietnam van diverse organisaties uit zowel westerse als communistische landen. Naast technici en militaire adviseurs leverde China vooral grote hoeveelheden wapens. De Sovjet-Unie steunde Noord-Vietnam met de modernste wapensystemen. Russische wapenexperts deden in Vietnam bovendien kennis op omtrent de door de Verenigde Staten gebruikte wapens, die werden buitgemaakt. In de oorlog werden door beide mogendheden nieuwe wapens uitgetest. Op den duur kwam meer dan de helft van alle door de Noord-Vietnamezen gebruikte wapens uit de Sovjet-Unie. Het Russische luchtafweergeschut bleek een effectief wapen tegen de Amerikaanse luchtaanvallen.

4.4 Het einde van de Amerikaanse interventie in Vietnam

Omdat successen uitbleven verzocht de Amerikaanse opperbevelhebber in Vietnam, generaal Westmoreland, herhaaldelijk om extra Amerikaanse troepen. Het Amerikaanse leger in Zuid-Vietnam groeide uit tot ruim een half miljoen manschappen in 1968, maar uitzicht op een doorbraak ontbrak. De Amerikaanse militairen raakten gedemoraliseerd door de uitzichtloosheid van de oorlog en de onvoorspelbaarheid van de tegenstander. Er was geen duidelijk slagveld, noch kon er aantoonbaar terreinwinst worden geboekt. Winst of verlies kon slechts worden uitgedrukt in aantallen slachtoffers. Het lage moreel tastte de gevechtskracht van het Amerikaanse leger aan. Het **Tet-offensief** van januari 1968, waarbij alle Amerikaanse bases in Zuid-Vietnam tegelijk werden aangevallen, doorbrak de patstelling. Niet alleen werd duidelijk dat de Verenigde Staten Zuid-Vietnam niet onder controle hadden - de Vietcong bleek zelfs in de steden verzetskernen te hebben opgebouwd - het toonde eveneens aan dat de Noord-Vietnamezen en de Vietcong niet sterk genoeg waren om uiteindelijk de oorlog te winnen.

Na het Tet-offensief was het voor beide partijen duidelijk dat onderhandelingen de enige manier waren om de oorlog te beëindigen. In 1968 begon men daarover in Parijs verkennende besprekingen. In 1968 werd Richard Nixon tot president gekozen op basis van de belofte de oorlog met een eervolle vrede te zullen beëindigen. Hij streefde naar terugtrekking van de Amerikaanse troepen en '**vietnamisering**' van de oorlog. Een combinatie van militaire en diplomatieke offensieven moest de Amerikanen in de gelegenheid stellen hun troepen zonder gezichtsverlies terug te trekken. Zware bombardementen op Noord-Vietnamese doelen, Laos en Cambodja moesten de Noord-Vietnamezen naar de onderhandelingstafel dwingen. De Amerikaanse bevolking protesteerde massaal en tijdens een vredesdemonstratie in Kent State University vielen zelfs doden.

De in 1969 in Parijs gestarte daadwerkelijke vredesbesprekingen verliepen lange tijd uiterst stroef, omdat de Noord-Vietnamezen pas wilden onderhandelen als de bombardementen stopten. De Verenigde Staten zagen in dat een verbeterde relatie met China en de Sovjet-Unie de onderhandelingen zou vergemakkelijken, omdat Noord-Vietnam zich dan niet meer automatisch gesteund zou weten door haar bondgenoten. In 1972 reisde president Nixon daarom naar Beijing en Moskou.

Om de druk op Noord-Vietnam op te voeren verbonden Nixon en zijn veiligheidsadviseur Henry Kissinger het verloop van de vredesbesprekingen in Parijs aan het verloop van de wapenbeheersingsbesprekingen met de Sovjet-Unie. Om de Sovjet-Unie te bewegen meer druk op

Hanoi uit te oefenen om akkoord te gaan met een vredesregeling in Vietnam, deden de Verenigde Staten voorstellen tot wapenvermindering. Daarnaast stelden zij de Sovjet-Unie gunstige handelsvoorwaarden in het vooruitzicht, waaronder Amerikaanse graanleveranties. De Sovjet-Unie werd onder druk gezet deze voorstellen te accepteren door een bewuste Amerikaanse toenaderingspolitiek tot China in een periode waarin de Chinees-Russische relaties een dieptepunt hadden bereikt. Met deze **driehoeksdiplomat**ie trachtten de Amerikanen Noord-Vietnam en haar twee communistische bondgenoten tegen elkaar uit te spelen, hetgeen uiteindelijk moest leiden tot een soepeler opstelling van de Noord-Vietnamezen bij de vredesonderhandelingen. Als gevolg van de ingezette **détente** kon de oorlog echter zonder het risico van escalatie op grotere schaal worden voortgezet. Onder het Amerikaanse publiek riep dit veel verzet op en verkiezingen stonden voor de deur. Totale terugtrekking van de Amerikaanse troepen werd hierdoor voor zowel de Verenigde Staten als Noord-Vietnam de belangrijkste voorwaarde voor een vredesregeling. De Zuid-Vietnamese president Nguyen Van Thieu verlangde echter in het licht van het op handen zijnde vertrek van de Amerikanen aanvullende veiligheidsgaranties. Zowel Zuid- als Noord-Vietnam dreigde hierdoor niet akkoord te gaan met de voorgestelde vredesregeling. Eind 1972 gingen de Verenigde Staten daarom over tot de zwaarste bombardementen op Noord-Vietnam van de gehele oorlog, wat hevige internationale protesten opriep.

Onder druk van zware bombardementen, op advies van hun bondgenoten en in de wetenschap dat de Amerikanen hun aanwezigheid in Vietnam vóór alles wilden beëindigen, gingen de Noord-Vietnamezen uiteindelijk akkoord. De Zuid-Vietnamezen kregen de toezegging dat er meer militair materieel achter zou worden gelaten dan aanvankelijk de bedoeling was. Op 23 januari 1973 werden de Parijse Akkoorden getekend. Deze akkoorden kwamen vrijwel geheel overeen met de Geneefse Akkoorden van 1954.

Twee jaar later veroverde Noord-Vietnam het Zuiden en werd de Socialistische Republiek Vietnam, waarin Noord en Zuid verenigd waren, een feit.

Hoofdstuk 5. Gevolgen van de Vietnam-oorlog in Vietnam

Deelvraag: welke gevolgen had de oorlog voor burgers en militairen in Vietnam?

5.1 Gevolgen van de Vietnam-oorlog voor de Vietnamese samenleving

Dagelijks bombardeerde het Amerikaanse leger Noord-Vietnamese doelen en Zuid-Vietnamese gebieden die in handen waren van de Vietcong. De bombardementen noopten de Vietnamezen tot ingrijpende maatregelen. Ondergronds werden fabrieken, scholen en soms complete dorpen ingericht, waar de bevolking overdag, bij het licht van een fietsdynamo, moest leven en werken. Zaaïen, oogsten en andere werkzaamheden deed men 's nachts.

In Noord-Vietnam werden kinderen en bejaarden geëvacueerd en verspreid over het platteland en zorgde men voor collectieve en individuele schuilplaatsen. Er gold militaire dienstplicht en jaarlijks werden zoveel mogelijk soldaten onder de wapenen geroepen. Vrouwen hielpen mee om vitale industrieën en openbare diensten in bedrijf te houden. De voedselvoorziening in Noord-Vietnam werd door de bombardementen in de Rode Delta wel aangetast, maar het leidde niet tot hongersnoden onder de bevolking. De grootscheepse bombardementen op Noord-Vietnam sterkten de Vietnamese bevolking in hun verzet. Zij legden een grote inventiviteit aan de dag om de problemen die de permanente oorlogstoestand met zich mee bracht op te lossen en voorkwamen daarmee een totale ontwrichting van hun samenleving.

Het dagelijks leven in Zuid-Vietnam stond eveneens in het teken van de oorlog. De vietnamisering van de oorlog had tot gevolg dat de helft van de Zuid-Vietnamese volwassen mannen werd ingeschakeld bij de oorlogvoering. De gedwongen bescherming in 'versterkte dorpen', soms machtsbases van de Vietcong, soms van Zuid-Vietnamese of Amerikaanse legereenheden, werd door veel inwoners als een bezetting beschouwd. De dorpen lagen geregeld onder vuur. Veel Zuid-Vietnamezen vluchtten voor het oorlogsgeweld. Een deel van de vluchtelingen sloot zich aan bij de Vietcong, de overigen trokken naar gebieden die onder het gezag van de regering in Saigon stonden. De oorlog leidde zo tot een ontvolking van het Zuid-Vietnamese platteland en een explosieve groei van de steden, met name van Saigon. De meeste vluchtelingen, die in kampen werden ondergebracht, vonden geen werk. Misdaad en prostitutie namen zodoende sterk toe in de steden. De aanwezigheid van grote aantallen Amerikanen ontwrichtte de Zuid-Vietnamese economie. Terwijl landbouw en industrie werden verwaarloosd ontstond in de steden een door Amerikaanse dollars geschapen kunstmatige welvaart, waar slechts een kleine groep mensen van profiteerde.

5.2 Gevolgen van de Vietnam-oorlog voor Amerikaanse militairen in Vietnam

De jonge Amerikaanse dienstplichtigen, met een gemiddelde leeftijd van negentien jaar, hadden nauwelijks een idee van wat hen te wachten stond in het verre en aanvankelijk onbekende Vietnam. Het tropische klimaat verzwaarde de omstandigheden aanzienlijk. Op guerrilla-tactieken van de Vietcong waren de soldaten materieel noch mentaal voldoende voorbereid, evenmin op de aanblik van Vietnamese burgerslachtoffers en omgekomen strijdmakers. Tijdens verlofdagen kon men in de kroegen en bordelen van Saigon deze oorlogsellende slechts tijdelijk achter zich laten. Door het moeizame verloop van de oorlog en de vijandige houding van veel Zuid-Vietnamezen vroegen veel soldaten zich af waarvoor zij zo ver van huis kwamen vechten. Gevoelens van angst, verdriet en frustratie resulteerden in drugsgebruik, rassenhaat, oorlogsmisdaden en desertie. Zo werden zwarte militairen geregeld gediscrimineerd door blanke officieren of door hun blanke strijdmakers. In het Zuid-Vietnamese dorp My Lai richtten Amerikaanse soldaten een bloedbad aan. Hiervoor en voor andere oorlogsmisdaden moesten de betrokkenen zich later voor Amerikaanse rechtbanken verantwoorden.

Hoofdstuk 6. De oorlog aan het 'thuisfront'

Deelvraag: welke invloed had de oorlog op de Amerikaanse samenleving en in welke mate beïnvloedde de Amerikaanse publieke opinie het verdere verloop van de oorlog?

6.1 De rol van de media

Na het sturen van grondtroepen raakten de Amerikanen massaal betrokken bij de oorlog in Vietnam. Voor het eerst in de geschiedenis kon de oorlog vanuit de huiskamer via de televisie worden gevolgd. Daarnaast brachten foto's en reportages van verslaggevers aan het front de oorlogshandelingen onder ieders aandacht. De media werd verzocht een al te kritische toon te vermijden. Aanvankelijk hielden zij hier rekening mee, maar in de afweging tussen het nationale belang van het ondersteunen van de oorlog enerzijds en het democratische belang van kritische en onderzoekende journalistiek anderzijds, kozen de media steeds vaker voor het laatste. Jonge, kritische oorlogsverslaggevers zetten vraagtekens bij het Amerikaanse ingrijpen. Zij vonden weerklank bij een breed publiek, maar riepen ook tegengeluiden op. Hierdoor polariseerden de maatschappelijke verhoudingen sterk.

6.2 De rol van de protesten

Vooraf jongeren, die de Tweede Wereldoorlog niet bewust hadden meegemaakt, keerden zich tegen de oorlog. Deze 'babyboomers' hadden een eigen cultuur ontwikkeld, die in leefstijl, kleding, muziek en politieke denkbeelden sterk afweek van de 'gevestigde orde'. Door de dienstplicht, die vanwege de Vietnamoorlog opnieuw was ingevoerd, werden deze jongeren direct geconfronteerd met een oorlog waar velen van hen niet achter stonden. Dit verdiepte de kloof tussen de '**protestgeneratie**' en de generatie waartoe hun ouders, hun docenten en de politici behoorden en die het communisme als een reëel gevaar beschouwden. Op universiteiten werden over zin en noodzaak van de oorlog felle discussies gevoerd tijdens 'teach-ins' en ook veel opinieleiders uit politiek, wetenschap en media keerden zich tegen de oorlog. Vanuit universiteiten werden petities naar de president gestuurd met het verzoek de bombardementen te stoppen. Er werden anti-oorlogsdemonstraties georganiseerd, waar protestzangers hun hits ten gehore brachten en dienstplichtigen hun oproepkaarten verbrandden. Veel jongemannen weigerden dienst, anderen probeerden de dienstplicht te ontduiken. Ook in de rest van de westerse wereld kwam het onder invloed van de media tot massale protesten.

6.3 De rol van de politiek

Van parlementaire controle op het Vietnambeleid was aanvankelijk nauwelijks sprake. De Tonkin-resolutie, met slechts twee tegenstemmen aangenomen, verleende president Johnson vergaande volmachten om zelfstandig beslissingen te nemen inzake de oorlog. Het Vietnam-beleid werd derhalve bepaald door het Witte Huis, het **Pentagon** en het ministerie van Buitenlandse Zaken. Johnson wilde voorkomen dat de geldverslindende oorlog ten koste zou gaan van de uitgaven voor de 'Great Society' en trachtte parlementaire debatten over de oorlog te voorkomen en Congresleden in persoonlijke gesprekken voor zijn beleid te winnen. Uit loyaliteit met de president, om niet ervan verdacht te worden 'soft on communism' te zijn, vanwege daadwerkelijke angst voor het communisme, of uit loyaliteit met de reeds in Vietnam aanwezige soldaten, stemde het Congres jaarlijks in met de defensiebegroting, al zetten sommigen wel vraagtekens bij de Amerikaanse aanwezigheid in Vietnam en bij het democratisch gehalte van het Zuid-Vietnamese regime.

Door het uitblijven van de overwinning en de hevige protesten in binnen- en buitenland nam de twijfel onder politici over de oorlog toe. In de Senaat vormden zich twee kampen: voorstanders van een politieke oplossing voor Vietnam, de 'duiven' en voorstanders van verdergaand militair ingrijpen, de 'haviken'. Senator **J. William Fullbright** betwijfelde of de oorlog de belangen van de V.S. wel diende, aangezien zowel binnenlandse als buitenlandse verhoudingen door de oorlog steeds meer onder druk kwamen te staan. In 1966 leidde hij rechtstreeks op televisie uitgezonden parlementaire hoorzittingen over het Vietnambeleid. Daarmee werd openbaar dat ook binnen de regering grote meningsverschillen bestonden over de effectiviteit van de Amerikaanse strategie. De regering zag echter lange tijd geen alternatieven, zette het beleid voort en kwam steeds verder van de samenleving af te staan.

De oorlog deed de overheidsuitgaven enorm toenemen en zorgde voor een daling van de dollarkoers. De economische positie van de Verenigde Staten in de wereld verzwakte en een economische recessie dreigde. Hierdoor kwam zowel voortzetting van de oorlog als de ontwikkeling van de 'Great Society' onder druk te staan. De binnenlandse spanningen namen verder toe. In het verkiezingsjaar 1968 braken grote ongeregelheden uit tijdens anti-oorlogsdemonstraties. De verrassende Noord-Vietnamese successen tijdens het Tet-offensief zetten de tot dat moment gevoerde strategie op losse schroeven. Uiteindelijk besloot president Johnson tot stopzetting van de bombardementen. De Noord-Vietnamezen verklaarden zich onmiddellijk bereid tot onderhandelingen. Johnson stelde zich niet herkiesbaar. De Republikein **Richard M. Nixon** won de presidentsverkiezingen op basis van zijn belofte van een **eervolle vrede**, terugtrekking van Amerikaanse militairen en 'vietnamisering' van de oorlog.

Hoofdstuk 7. De betekenis van de Vietnam-oorlog voor de Amerikaanse samenleving en voor de internationale verhoudingen.

Deelvraag: waarom liet de oorlog diepe sporen na in de Amerikaanse samenleving en in de internationale verhoudingen?

7.1 Sporen in de binnenlandse politieke verhoudingen in de Verenigde Staten

De Vietnamoorlog heeft duidelijk gemaakt dat politici soms beslissingen namen op grond van selectieve waarnemingen, onvolledige informatie of onbewezen aannames. Onthullingen in de media schetsten een onthutsend beeld van de politieke leiding in de Verenigde Staten en schokten het vertrouwen van veel Amerikaanse burgers in de politiek. De Tonkin-resolutie had de president een grote vrijheid van handelen verschaft inzake de oorlog. Na verloop van tijd communiceerde president Johnson nauwelijks meer met het Congres over het Vietnambeleid. Van de protesterende burgers trok hij zich weinig aan totdat hij uiteindelijk door de massale protesten in het nauw werd gedreven. In 1971 bleek uit publicaties als de **Pentagon Papers**, dat de regering zaken omtrent de oorlog niet altijd conform de werkelijkheid aan volk en volksvertegenwoordiging had gepresenteerd. Het Tonkin-incident bleek een manipulatie van legerleiding en regering om het Congres te bewegen de presidentiële volmachten toe te staan. Ook bleken verkiezingsresultaten van invloed te zijn geweest op oorlogsbeslissingen. In 1973 beperkte het Congres de bevoegdheden van de president inzake oorlogvoering door middel van de War Powers Act.

7.2 Sporen in de maatschappelijke verhoudingen

De Vietnamoorlog bleek een 'working class-war'. In de beginfase van de Amerikaanse betrokkenheid bij de oorlog was de Amerikaanse politiek vooral bezig met de binnenlandse problemen van de Verenigde Staten. Rassentegenstellingen, vooral in de zuidelijke staten, leidden tot ernstige ongeregelheden en blanke en zwarte burgers eisten oplossingen voor de sociale problemen in de grote steden. Hoewel de dienstplicht, die voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog weer was ingevoerd, in principe elk Amerikaanse gezin met de oorlog confronteerde, bleek achteraf dat de lagere sociale milieus - en dus relatief veel zwarte jonge mannen - waren oververtegenwoordigd aan het front. Zij vochten, net zoals hun vaders dat tijdens de Tweede Wereldoorlog hadden gedaan, zij aan zij met blanke soldaten. Naast spanningen zorgde dit voor toenadering onder blanke en zwarte militairen.

De Amerikaanse regering stelde, na hun terugkomst studiebeurzen beschikbaar aan deze soldaten. Hierdoor konden veel blanke, maar vooral ook zwarte jonge mannen uit achtergestelde milieus een carrière opbouwen. Beter gesitueerde gezinnen hadden voor hun zoons een minder risicovolle vervulling van hun dienstplicht trachten te regelen. In politiek linkse kringen weigerde men dienst, met gevangenisstraf als gevolg. De keuzes die jonge mannen tijdens hun dienstplichttijd maakten, werkten lang door en achtervolgden sommigen in hun verdere carrière, vooral als zij politieke ambities hadden.

7.3 Een nationaal trauma

In de Verenigde Staten werd de Vietnamoorlog in de jaren '70 een nationaal trauma. Het rijkste land ter wereld met de sterkste defensiemacht had voor het eerst in zijn geschiedenis een oorlog verloren. Aan de Tweede Wereldoorlog hadden de Amerikanen het imago van 'bevrijder' ontleend. Hoewel ook de Vietnam-oorlog aanvankelijk in het licht van de verdediging van westerse waarden als 'vrijheid en 'democratie' werd geplaatst, leidden de onthullingen in de pers en de schokkende beelden op televisie ertoe dat velen zich afvroegen of, gezien de militaire middelen die het Amerikaanse leger inzette, nog wel van een 'gerechtvaardigde strijd' gesproken kon worden. In 1975 toen Noord-Vietnamese troepen haast zonder slag of stoot het Zuiden veroverden, bleek dat de Amerikaanse strijd in Vietnam ook nog zinloos was geweest.

Veel teruggekeerde Vietnam-veteranen konden hun oorlogservaringen nauwelijks verwerken, voelden zich vaak onbegrepen en niet in staat hun oude leven weer op te pakken. Het samenstel van psychosociale en fysieke klachten waaraan zij leden, werd het '**Vietnamsyndroom**' genoemd en was lange tijd slecht bespreekbaar in de Amerikaanse samenleving. Verwerking van het trauma kwam in de jaren '80 op gang. Dit bleek onder andere uit de vele speelfilms waarin de oorlog een rol speelde. In 1982 werd in Washington het 'Vietnam-Memorial' onthuld. Dit monument neemt sindsdien een centrale plaats in bij herdenkingen. Tot op de dag van vandaag houdt de oorlog veteranen en hun organisaties bezig.

7.4 Sporen in de internationale verhoudingen

De Vietnamoorlog en de noodzaak tot wapenbeheersing leidden uiteindelijk tot een vermindering van de spanning in de wereld. De bewapeningswedloop en de oorlog in Vietnam hadden zowel de Russische als de Amerikaanse economie onder zware druk gezet. Rond 1970 was de achterstand van de Sovjet-Unie verdwenen en een bewapeningsevenwicht bereikt. 'Bevriezing' van het niveau van bewapening en aansturen op besprekingen over wederzijdse wapenvermindering leken te verkiezen boven continuering van de wapenwedloop en bovendien op termijn een betere garantie voor internationale veiligheid te bieden. Voor de Verenigde Staten bood de toenadering tussen de drie kernmachten die hiervoor nodig was ook voor de beëindiging van de Vietnamoorlog de beste perspectieven.

In het klimaat van ontspanning dat door Nixon en Kissinger bewust werd nagestreefd, kon een aantal kwesties worden opgelost. De toenadering tot China resulteerde in 1972 in een oplossing van de kwestie van de Chinese vertegenwoordiging in de VN Veiligheidsraad in het voordeel van de Volksrepubliek. De Amerikaans-Russische betrekkingen konden hierdoor eveneens verbeteren en resulteerden in meer economische samenwerking en de zogenoemde 'SALT-besprekingen'. De internationale diplomatieke initiatieven van Nixon en Kissinger leidden zodoende niet alleen tot een vredesregeling in Vietnam. Ze leidden eveneens tot een begin van een omslag in de internationale betrekkingen, waarbij de kernmachten in plaats van een wapenwedloop in stand te houden, zich gingen richten op wapenbeheersing en uiteindelijk op wapenvermindering. Deze onderhandelingen riepen op hun beurt weer andere gespreksonderwerpen op, zoals de kwestie van de mensenrechten in de Sovjet-Unie waar nu, anders dan voorheen het geval was geweest, westerse invloed op kon worden uitgeoefend.

De Vietnamoorlog, die de Amerikaanse binnenlandse politieke verhoudingen ernstig had geschaad en de Amerikaanse economie onder grote druk had gezet, leidde tot een wijziging in de opstelling van de Verenigde Staten in de internationale politiek. Na de Vietnamoorlog besloten Amerikaanse regeringen vaker tot een voorzichtiger aanpak waar het ging om actief ingrijpen en bemoeiden zij zich bij voorkeur niet met internationale conflicten met een 'open-einde' karakter. Bij internationaal ingrijpen werd voortaan de bewegingsvrijheid van de pers aan het front beperkt en het oorlogsnieuws gecontroleerd naar buiten gebracht. Daar staat tegenover dat de Vietnamoorlog het publiek in de westerse wereld waakzamer heeft gemaakt en een kritischer denken over oorlogvoering heeft bevorderd

Epiloog

De Parijse Akkoorden hadden de Amerikaanse interventie in Vietnam beëindigd; ze hadden echter niet voor vrede in de regio gezorgd. In 1975 werd Zuid-Vietnam door Noord-Vietnamese troepen onder de voet gelopen. Van oorlogshandelingen was nauwelijks sprake. Veel Zuid-Vietnamezen sloegen op de vlucht. Als bootvluchtelingen bereikten velen van hen uiteindelijk Europa of de Verenigde Staten maar bij deze vluchtelingen vielen ook slachtoffers. De oorlog had ook in Laos en Cambodja voor ontworteling gezorgd. Nadat in Cambodja door een staatsgreep de communistische dictator Pol Pot aan de macht was gekomen, werden drie miljoen Cambodjanen vermoord. Noord- en Zuid-Vietnamese troepen verdreven uiteindelijk dit regime.

Het verenigde Vietnam kreeg een bestuur naar Noord-Vietnamees model, dat voor de enorme opgave stond het land weer op te bouwen. De Zuid-Vietnamese economie was tijdens de oorlog door de sterke Amerikaanse aanwezigheid ontwricht geraakt. De door de Amerikanen gebruikte chemische ontbladeringsmiddelen hadden het ecologische systeem ernstig aangetast en in de delta's waren de irrigatiesystemen door de bombardementen verwoest. Overal lagen mijnen. De bevolking had zwaar geleden onder de al decennia durende oorlogen. Veel families waren incompleet en als gevolg van de oorlog uit elkaar gevallen. Oorlogsverwondingen leverden blijvend letsel op voor soldaten en burgers. Voor de verzorging van al deze gewonden waren nauwelijks toereikende voorzieningen. Als gevolg van de chemische middelen worden nog steeds meer kinderen dan voorheen geboren met een geestelijke of lichamelijke handicap. Slachtoffers van mijnen vielen ook jaren nadat de oorlog was beëindigd nog. De economische ontwikkeling van Vietnam werd extra bemoeilijkt door de Amerikaanse handelsboycot, waaraan ook andere westerse landen onder druk van de Verenigde Staten deelnamen. De relatie tussen de Verenigde Staten en Vietnam werd lange tijd belast door het onopgehelderde lot van de vele vermiste Amerikaanse soldaten. Vanaf 1986 zette Vietnam de eerste stappen om de centraal geleide economie gedeeltelijk te vervangen door elementen van een vrije markteconomie. In 1993 werd een Amerikaans veto op hulp aan Vietnam opgeheven, waardoor het land tevens steun kon ontvangen van organisaties als het IMF en de Wereldbank. Aan het handelsembargo, dat de Verenigde Staten had opgelegd toen het gehele land communistisch was geworden, kwam in 1994 een einde. Diplomatieke relaties tussen Vietnam en de Verenigde Staten werden in 1995 hersteld.

Literatuurlijst

- **Duiker, William J.**, *The communist road to power in Vietnam* (Boulder 1981). Gedegen geschiedenis van de opkomst van de communistische beweging in Vietnam tot de uiteindelijke overwinning in 1975.
- **Duiker, William J.**, *Ho Chi Minh* (New York 2000). Uitvoerige biografie van een van de hoofdrolspelers in de twintigste-eeuwse Vietnamese geschiedenis, geschreven door een groot kenner.
- **Gaddis, John Lewis**, *We now know : rethinking Cold War history* (Oxford 1997). Overzicht over de Koude Oorlog door een van de grote overzichtenschrijvers van die geschiedenis. Zie echter ook: **Leffler, Melvyn P.**, "The Cold War: what do 'we now know'?", *American Historical Review* 104 (1999) 501-525.
- **Gaiduk, Ilya V.**, *The Soviet Union and the Vietnam War* (Chicago 1996). Een feitelijk verhaal gebaseerd op documenten in Russische archieven. Belangrijke aanvulling op 'westerse' literatuur.
- **Higgins, Hugh**, *Vietnam* (Londen 1982²). Een beknopte inleiding op de Vietnamoorlog, met aandacht voor de situatie in Noord-Vietnam
- **Kaiser, David**, *American Tragedy. Kennedy, Johnson, and the origins of the Vietnam War* (Cambridge Mass. 2000). Een zeer feitelijk betoog, dat van document tot document en van dag tot dag de Amerikaanse besluitvorming volgt. Bevat zeer veel materiaal.
- **Kolko, Gabriel**, *Anatomy of a war. Vietnam, the United States and the modern historical experience* (New York 1985). Een zeer gedegen en brede behandeling van de oorlog in Vietnam, vanuit het perspectief van een linkse tegenstander van die oorlog.
- **Leffler, Melvyn**, *The specter of communism: the United States and the Origins of the Cold War, 1917-1953* (New York 1994). Competent overzicht dat de politiek van de Verenigde Staten in een historisch perspectief zet.
- **Logevall, Fredrick**, *Choosing War. The Lost Chance for Peace and the Escalation* (Los Angeles 1999). Een minutieus verslag van Johnsons beleid ten aanzien van Vietnam tussen augustus 1963 en juli 1965
- **Logevall, Fredrick**, *The Origins of the Vietnam War* (Essex 2001). Een eerste keus voor docenten die een beknopte, up-to-date inleiding in de Vietnamoorlog willen hebben. Met documenten.
- **MacDonald, Peter**, *Giap. The Victor in Vietnam* (London 1994). Een Brits militair historicus bekijkt in dit boek de strijd in Vietnam van Noord-Vietnamese kant. Geschiedt als aanvulling.
- **Mann, Robert**, *A Grand Delusion. America's Descent into Vietnam* (New York 2001). Een fascinerend verslag van de besluitvorming in Washington ten aanzien van Vietnam van 1945 tot 1975.
- **Ruane, Kevin**, *War and revolution in Vietnam, 1930-1975* (Londen 1998), een handig en compact overzicht over de Vietnamoorlog.
- **Westad, Odd Arne (ed.)**, *Reviewing the Cold War. Approaches, interpretations, theory* (Londen/Portland Or. 2000), serie artikelen. Van belang zijn bijdragen van Geir Lundestad over de historiografie van het begin van de Koude Oorlog, van Anders Stephanson over de Koude Oorlog als ideologie van de Verenigde Staten en van Shu Gunag Zhang over China's strategische cultuur en de Koude Oorlog.
- **Zubok, Vladislav and Konstantine Pleshakov**, *Inside the Kremlin's cold war : from Stalin to Khrushchev* (Cambridge MA 1996). Boeiende analyse van de Russische buitenlandse politiek in de Koude Oorlog. Stopt helaas vroeg, maar biedt een uitstekende basis voor het veel feitelijkere boek van Gaiduk.

Met het oog op het Centraal Examen 2005 en 2006 is in de volgende historische tijdschriften, aandacht besteed aan de meest recente literatuur over de oorlog in Vietnam (deze toevoeging aan de literatuurlijst van de oude stofomschrijving heeft geen gevolgen voor de inhoud van de examens of examenkaternen):

- Tijdschrift voor Geschiedenis 117e jaargang, 2004, nr. 3.
- Historisch Tijdschrift Leidschrift, jaargang 19, 2004, nr. 2.

3.2 De Republiek in een tijd van vorsten (VWO)

Dit thema komt in de plaats van *Dynamiek en stagnatie in de Republiek*.

Inleiding op het thema

Relatie met andere domeinen

In deze stofomschrijving wordt het tweede thema op basis van domein C geëxpliciteerd. Het betreft hier een explicitering van een thema dat voornamelijk binnen de tijdvakken 5 en 6 van de oriëntatiekennis (domein B) valt en dat een aanloop kent in tijdvak 4 en een uitloop in tijdvak 7 (zie bijlage 1, het examenprogramma). De explicitering van domein A heeft de commissie die de syllabus samenstelde overgenomen uit de 'Werkversie Conceptsyllabus pilot geschiedenis havo en vwo', in zijn geheel te vinden op www.cve.nl. U vindt de vaardigheden en benaderingswijzen die specifiek te verbinden zijn met de thema's van domein C in bijlage 2.

De inhoud

Het thema beschrijft de politieke, religieuze en economische voorgeschiedenis en de geschiedenis van de Republiek in de periode 1477 – 1702 en zijn internationale context (die overigens beperkt is tot Engeland en Frankrijk). Er is voor gekozen binnen de Republiek vooral de ontwikkelingen in het gewest Holland te beschrijven. Bij de beschreven politieke geschiedenis ligt de nadruk op 'particularisme en centralisme'. Daarmee nauw verbonden is de religieuze geschiedenis waarbij de meeste aandacht uitgaat naar 'godsdienstvrijheid en staatsgeregelde godsdienst'. Bij de beschreven economische geschiedenis ligt de nadruk op 'vrijhandel en handelsbarrières'. Om aan te geven in welke internationale context de ontwikkelingen in de Republiek plaatsvonden, worden deze ontwikkelingen als kapstok gebruikt om leerlingen kennis te laten maken met wat er gebeurde in Engeland en Frankrijk.

Het thema is beschreven in een chronologisch ingedeelde tekst. De leertekst begint in 1477, het begin van de Habsburgse overheersing van de Nederlanden, en eindigt in 1702 als het tweede stadhouderloze tijdperk ingaat. Een deel van de leerstof is alleen voor de vwo-kandidaten en is cursief gedrukt. **In de havo-syllabus is dit cursieve deel voor alle zekerheid doorgehaald.** Het betreft met name delen van de beschreven religieuze geschiedenis met als nadruk 'godsdienstvrijheid en staatsgeregelde godsdienst'.

De syllabus beperkt zich tot het noemen van de voor leerlingen belangrijkste historische gebeurtenissen, personen en begrippen behorende bij het thema. Met behulp van de vaardigheden en benaderingswijzen dienen examenkandidaten vervolgens zelf verbanden te leggen en conclusies te trekken door de gehele beschreven leerstof heen. Dit wil niet zeggen dat er in de tekst geen verbanden worden gelegd of conclusies worden getrokken. Op enkele plaatsen zijn ze nodig, bijvoorbeeld om feiten te ordenen of af te bakenen. Indien meer verbanden en conclusies gegeven worden, die vervolgens kunnen worden teruggevraagd bij leerlingen, zou er, uitgaande van de beschrijving van domein C, te veel sprake zijn van reproductie. Deze keuzes hebben geleid tot een stofomschrijving die korter is dan de stofomschrijvingen tot nu toe.

Periode 1477-1555

De strijd om macht en invloed tussen vorsten, adel en opkomende burgerij zette in de 16^e eeuw door. De vorsten probeerden hun positie ten opzichte van adel en steden te verstevigen door een politiek van centralisatie. In Frankrijk ontstonden hierdoor de eerste ideeën over absolute macht. In Engeland bleef de rol van het parlement traditioneel sterk als tegenwicht voor de vorstelijke macht.

Vanaf 1477 stonden de zuidelijke Nederlanden onder Habsburgs gezag. Door vererving en verovering vielen vanaf 1543 ook alle Noord-Nederlandse gewesten onder het gezag van de Habsburgse vorst Karel V. Hij zette de centralisatiepolitiek van zijn voorgangers voort door een landvoogd en drie centrale raden, de Raad van Financiën, de Raad van State en de Geheime Raad, te benoemen. Deze raden adviseerden hem en zorgden mede voor uitvoering van zijn beleid. Daarnaast verhoogde hij vaste belastingen om zijn inkomsten te vergroten. In 1555 werd hij in zijn Spaanse en Nederlandse bezittingen opgevolgd door zijn zoon Filips II.

De kerngewesten van de Nederlanden waren traditioneel Brabant en Vlaanderen. Vergeleken met Frankrijk, grote delen van Engeland en andere gewesten in de Nederlanden waren deze gewesten sterk verstedelijkt. De Vlaamse handelssteden maakten deel uit van een internationaal handelsnetwerk bestaande uit het Oostzeegebied, Italië, Frankrijk en Engeland.

De steden in Holland waren relatief klein en de voedselvoorziening werd bedreigd door de lage opbrengsten van de landbouw in Holland. Door vervening was de grond niet geschikt voor graanbouw. Men slaagde erin de landbouw winstgevend te maken door middel van commercialisering en specialisatie. De Moedernegotie zorgde voor de aanvoer van goedkoop graan. Zo waren de Hollandse steden in staat hoge belastingen op te brengen en flink bij te dragen in de kosten die Karel V maakte in zijn oorlogen. Net als de overige gewesten in de noordelijke Nederlanden probeerde Holland in ruil voor de financiële bijdrage aan het centrale bestuur zoveel mogelijk regionale autonomie te verkrijgen.

Discussies over het ware en zuivere geloof en de situatie in de Katholieke Kerk leidden in het begin van de 16e eeuw tot een breuk in het christendom tussen katholieken en protestanten: de reformatie. *De weg voor de reformatie was mede bereid door het humanisme, waarvan Erasmus de belangrijkste vertegenwoordiger was in Noordwest Europa.* Vanuit de gedachte dat meerdere geloven in één gebied slechts chaos konden opleveren, kozen de meeste vorsten voor onderdrukking van andersdenkenden. In Engeland was de Anglicaanse Kerk in 1534 onder druk van koning Hendrik VIII door het parlement tot staatskerk uitgeroepen. Afhankelijk van de oriëntatie van de heersende vorst werden daar afwisselend katholieken en protestanten vervolgd. In Frankrijk waren het voornamelijk protestanten die werden vervolgd. Karel V koos ervoor in de Nederlanden uitingen van het protestantisme te onderdrukken. Bij de vrede van Augsburg in 1555 werd hij echter gedwongen om in Duitse gebieden waar de lokale vorst protestants was de protestantse eredienst toe te staan.

Periode 1555-1588

Onvrede over de strenge godsdienstpolitiek, de hoge belastingdruk en de centralisatiepolitiek waardoor de elites in de steden en gewesten hun autonomie dreigden te verliezen, zorgden in de Nederlanden voor opstandigheid tegen Filips II. Om de rust in hun gewesten te herstellen probeerden edelen in 1566 via een smeekschrift Filips II over te halen de kettervervolgingen te matigen. Deze poging had weinig resultaat. Door de Beeldenstorm werd de kloof tussen de edelen en de landsheer Filips II vergroot. Deze wilde de verantwoordelijken voor de Beeldenstorm straffen en stuurde daartoe de hertog van Alva naar de Nederlanden. De vervolging van de protestanten verhevigde. Hiervan waren met name aanhangers van het, in de Nederlanden populaire, gedachtegoed van Johannes Calvijn de dupe. Het conflict met de Spaanse landsheer liep uit op een oorlog die pas in 1648 eindigde. Onder leiding van Willem van Oranje verspreidde de opstand tegen Filips II zich over de Nederlanden. De gewesten probeerden samen een oplossing voor de burgeroorlog en de godsdienstige tegenstellingen te vinden. Dit leidde in 1576 tot de Pacificatie van Gent. Maar nadat een aantal gewesten zich achter Filips II schaarde, raakten de Nederlanden in 1579 verdeeld. De zuidelijke gewesten verenigden zich in de Unie van Atrecht en de noordelijke gewesten in de Unie van Utrecht. De breuk tussen de vorst en de opstandige gewesten werd een feit vanaf het moment dat Filips II Willem van Oranje vogelvrij verklaarde. De noordelijke gewesten namen formeel afscheid van Filips II in 1581 met het Plakkaat van Verlatinghe en gingen op zoek naar een nieuwe. Kandidaten uit Frankrijk, de hertog van Anjou, en Engeland, de graaf van Leicester, bleken niet geschikt. In 1588 besloten de gewesten zonder koning verder te gaan; de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden ontstond.

Willem van Oranje zag in verdraagzaamheid en de acceptatie van een meer pluriforme samenleving een mogelijkheid tot herstel van de orde. Oranje wees een dwingende rol van overheden in geloofskwesties af. De politieke situatie en het verzet tegen het Spaanse gezag gaven een betrekkelijk kleine groep orthodoxe protestanten de ruimte een belangrijke positie in te nemen in de opstand. Hun calvinistisch geloof bood inhoudelijke steun voor hun strijd tegen het Spaanse gezag maar sloot niet aan bij de denkbeelden van Oranje. In deze fase van de strijd was de steun van deze groep echter zeer welkom.

Vrijheid van geloof in de aangesloten gewesten was één van de bepalingen bij de totstandkoming van de Unie van Utrecht. In de aangesloten gewesten ontstond discussie over de mate waarin de religievrijheid moest worden toegestaan. Veel stadsbesturen besloten uiteindelijk tot een compromis: 'vrijheid van geweten' werd toegestaan, 'vrijheid van eredienst' hadden alleen de calvinisten. In de praktijk hing de mate waarin dissidente groepen werden getolereerd vaak af van het beleid van de soms gematigde, dan weer orthodoxe stadsbesturen. Volledige godsdienstvrijheid kwam er niet. Katholieken ondervonden hiervan de meeste hinder. Naast de publieke gereformeerde kerk werden kerkgenootschappen van de lutheranen, doopsgezinden en joden gedoogd.

Ook elders in Europa zorgde de scheuring in de kerk voor veel beroering. Zo ontstond er in Engeland na de dood van Hendrik VIII onrust tussen katholieken en protestanten. Met het bestijgen van de troon door Elizabeth I werden rust en orde hersteld. Zij maakte een einde aan de kettervervolgingen ondanks aanhoudende druk van de paus en Spanje op de Engelse troon.

In Frankrijk bestreden hugenoten en katholieken elkaar. In een poging deze strijd te sussen, liet de Franse koning zijn zus in 1572 trouwen met Hendrik van Navarra, een hugenoot. Navarra wist de slachting op hugenoten, die volgde op deze 'Bloedbruiloft', te ontkomen. Door het overlijden van de laatste katholieke erfgenaam werd de Franse troon inzet van een burgeroorlog.

Vanaf het aantreden van Filips II stond de economie van de noordelijke Nederlanden in dienst van het Spaanse rijk. De opbrengsten van de vaste belastingen werden vooral gebruikt om de vele oorlogen te bekostigen. Samen met de gevolgen van handelsblokkades door de oorlog met Frankrijk, waarin Filips tot 1559 verwickeld was, versterkte dit het verzet tegen zijn centralisatiepolitiek. Het voornemen van Alva om nieuwe vaste belastingen, zoals de Tiende Penning, in te voeren voedde de afkeer van het Spaans gezag.

Tijdens de Opstand begon voor de noordelijke Nederlanden een periode van economische groei. De groei van de stedelijke bevolking en de 'Oostzeehandel' leidde in de zeegewesten, Zeeland, Holland en Friesland, tot verdere uitbouw van een gecommercialiseerde landbouw die zich richtte op de stedelijke markt. Het ontbreken van een feodale traditie in de zeegewesten bood de boeren mogelijkheden tot schaalvergroting. De nijverheid profiteerde van de groeiende handel.

Hoewel in Engeland de lagere adel zich meer op de commerciële handel ging richten, bleef het grootgrondbezit op het platteland daar de belangrijkste bron van welvaart. In Frankrijk bleef de machtige adel zich voornamelijk richten op traditionele landbouw.

De Republiek bestond rond 1588 uit vele stedelijke en regionale economieën die van elkaar gescheiden werden door onder andere tolbarrières en gewestelijke handelsbeperkingen. Alleen Holland en Zeeland vormden een gezamenlijke markt door het beleid van kooplieden-regenten. Na de val van Antwerpen in 1585 groeide Holland en in het bijzonder Amsterdam uit tot het centrum van de Europese handel. De kooplieden en ambachtslieden die naar Holland trokken, versterkten met hun kennis en kapitaal deze ontwikkeling. De concurrentie van Frankrijk en Engeland was beperkt; terwijl de politieke situatie in de Republiek tot bedaren kwam, kampte Frankrijk met burgeroorlogen en richtte Engeland zich op internationale handel met bijvoorbeeld de Levant.

1588 – 1648

De jonge Republiek hield stand tegen Spanje, geholpen door de uitputting van de Spaanse financiën na de ondergang van de Armada in 1588 en de voortdurende oorlog tussen Spanje en Frankrijk. Stadhouders Maurits van Oranje en landsadvocaat van Holland Johan van Oldenbarnevelt zetten zich in om de militaire macht respectievelijk de handelspositie van de Republiek te versterken. In de Republiek lag de soevereiniteit sinds de Deductie van Vrancken bij de Staten. De Republiek werd een statenbond waarin het gewest Holland de boventoon voerde als belangrijkste financier van de defensie-uitgaven.

In 1609 begon het Twaalfjarig Bestand. Naarmate de beslissing over voortzetting van het Bestand dichterbij kwam, nam de religieuze en politieke verdeeldheid in de Republiek toe. Op godsdienstig gebied kreeg de orthodoxe richting binnen de protestantse kerk, waarbij Maurits zich zou aansluiten, de meeste invloed.

In het religieus conflict stonden de aanhangers van Arminius en Gomarus tegenover elkaar. De aanhang van Arminius woonde overwegend in Utrecht en Holland, die van Gomarus in de andere gewesten. De steden in het gewest Holland waren echter verdeeld. In 1617 liet Van Oldenbarnevelt, die de arminianen steunde, de Scherpe Resolutie aannemen. Daarbij spraken de Staten van Holland zich uit tegen een nationale synode om het religieuze conflict te beslechten en gaven ze steden toestemming soldaten in te huren om het conflict de kop in te drukken. Maurits steunde Gomarus en verzette zich tegen dit leger waarvan hij geen bevelhebber was. De religieuze strijd eindigde met de Synode van Dordrecht die partij koos voor Gomarus.

Op politiek gebied ontstond er tussen Maurits en Van Oldenbarnevelt een machtsstrijd met op de achtergrond de belangen van de gewesten tegenover die van de Republiek dan wel van het gewest Holland tegenover die van de andere gewesten. De machtsstrijd tussen stadhouder en landsadvocaat eindigde in 1619 met de onthoofding van Van Oldenbarnevelt op het Binnenhof. Dit bevestigde de positie van Maurits en de Staten-Generaal en overeenkomstig hun wens werd vervolgens de strijd tegen Spanje hervat.

Frederik Hendrik van Oranje volgde Maurits na diens dood op en hij versterkte de positie van de stadhouder en de Republiek verder. Hij veroverde strategische gebieden in wat later de Generaliteitslanden gingen heten. Zo kwamen de (Meierij van) 's Hertogenbosch en (de Baronie) van Breda, evenals Maastricht in Staatse handen.

Internationaal gezien had de Republiek het tij mee. In 1596 hadden Engeland en Frankrijk de soevereiniteit van de Republiek al erkend door het Drievoudig Verbond tegen Spanje te tekenen. De Franse koning Hendrik IV zag zich twee jaar later, door de blijvende onrust in het eigen land, gedwongen een vrede met Spanje te sluiten. Hij vaardigde in 1598 het Edict van Nantes uit om een einde te maken aan de godsdienstoorlogen in zijn land en om verder verzet tegen zijn centralisatiepolitiek te voorkomen. Met een conflict tussen katholieken en protestanten begon in de Duitse gebieden van het Habsburgse rijk in 1618 de Dertigjarige Oorlog. Spanje koos partij voor de katholieken. Frankrijk, beducht voor de invloed van Spanje, steunde de protestanten. Frederik Hendrik overwoog een verbond met Lodewijk XIII en Richelieu over de samenwerking en de verdeling van de Zuidelijke Nederlanden na de oorlog, maar er was in de Republiek veel tegenstand tegen samenwerking. Men zag ertegen op het machtige Frankrijk tot buurland te krijgen.

Met Engeland werden de banden hechter. Elisabeth I had de Republiek openlijk gesteund tegen Spanje. Later bevond de Engelse koning Karel I zich in nijpende financiële problemen en hij was afhankelijk van het parlement. Hij wilde met steun van de Republiek zijn zelfstandigheid behouden. In 1641 huwde Karels dochter Maria Stuart met Willem II, waardoor Spanje en Engeland weer uiteen werden gedreven. De verbintenis met het koningshuis Stuart verhoogde het aanzien van de Oranjes. In 1648 sloot de Republiek vrede met Spanje in de Vrede van Münster.

De politieke en religieuze strubbelingen hielden de economische groei van de Republiek niet tegen. Zolang de opbouw van staten in Europa nog gaande was, kon de Republiek profiteren van de slagvaardigheid die de kleine schaal waarop men werkte met zich meebracht. In de 17^e eeuw groeide het volume van de handel van de Republiek. Engeland en Frankrijk richtten zich op traditionele kostbare producten en het volume van hun handel bleef achter. De Europese handel groeide uit naar internationale handel. Om dit te vergemakkelijken, werden de Amsterdamse Wisselbank en Amsterdamse Beurs opgericht en stelde men wekelijks een prijslijst van goederen op. In de Republiek ontstond een grote handelsvloot doordat kooplieden onderling gingen samenwerken. Als opvolgers van de private 'voorcompagnieën' werden bijna tegelijkertijd in Engeland en de Republiek door de overheid publiekprivate organisaties als de East India Company en de Verenigde Oost-Indische Compagnie opgericht. Ten gevolge van dit vroege handelskapitalisme vestigden Engeland, Frankrijk en de Republiek handelsnederzettingen en koloniën in Azië en Amerika.

De VOC legitimeerde haar recht op deelname aan de handel op grond van de theorie van de vrije zee zoals neergelegd in het geschrift Mare Liberum van Hugo de Groot. De West-Indische Compagnie hield zich bezig met de driehoekshandel en met kaapvaart tegen Spanje. De kaapvaart stond echter het functioneren van de WIC als handelscompagnie in de weg.

Periode 1648 – 1702

In 1650 stierf stadhouder Willem II. De regenten namen het besluit geen nieuwe stadhouder te benoemen. De stadhouders waren in hun ogen te oorlogszuchtig terwijl oorlog duur was en de handel schaadde. Dit eerste Stadhoudersloze Tijdperk duurde tot 1672. Over de inrichting van de Republiek als statenbond met of zonder een stadhouder en de mate van soevereiniteit van de gewesten bestond onenigheid tussen staatsgezinden en oranjegezinden. Het dagelijks bestuur van de Republiek

functioneerde dankzij bestuurlijke kwaliteiten van lokale regenten en het staatsmanschap van de raadspensionaris van Holland, Johan de Witt. Als ambtenaar van de Staten van Holland opereerde hij in het landsbelang, maar bij conflicten verdedigde hij toch vooral de belangen van de Hollandse regenten.

In Frankrijk nam in 1661 Lodewijk XIV de regering zelf op zich. Hij slaagde erin van Frankrijk een centraal bestuurd land te maken, waarin de vorst absolute bevoegdheden kreeg. In Engeland ontstond een burgeroorlog die leidde tot de onthoofding van Karel I Stuart en die een overwinning opleverde voor het parlement. Oliver Cromwell bestuurde het land enkele jaren als Lord Protector. De Republiek bleef neutraal inzake de Engelse burgeroorlog. In 1660 werd de monarchie door het Engelse parlement hersteld, de Restauratie. De Engelse koning Karel II Stuart bleef in financieel opzicht afhankelijk van het parlement.

In de tweede helft van de zeventiende eeuw werd de positie van de Republiek in toenemende mate bedreigd door de opkomst van Engeland en Frankrijk. Lodewijk XIV streefde naar een groter Frankrijk, omgeven door natuurlijke grenzen. Het land verkeerde onder zijn regering in een bijna permanente staat van oorlog, onder andere met de Republiek. Het was voor de Republiek moeilijk deze bedreigingen het hoofd te bieden. Land- en zeegewesten hadden verschillende prioriteiten met betrekking tot de landsverdediging. De buitenlandse politiek van Johan de Witt was erop gericht via afwisselende bondgenootschappen de beide andere naties uit elkaar te spelen. Deze politiek mislukte toen Karel II Stuart en Lodewijk XIV in 1672 gezamenlijk de Republiek aanvielen. Het Rampjaar leidde tot herstel van het stadhouderschap in alle gewesten en de moord op De Witt. Onder andere dankzij de Hollandse waterlinie en de inspanningen van Willem III als legeraanvoerder en Michiel de Ruyter als vlootvoogd bleef de Republiek overeind. Willem III kon zich ontwikkelen tot een gezaghebbend stadhouder met ruime bevoegdheden. Deze zette hij niet in om het staatsbestel van de Republiek te hervormen. Hij richtte zijn aandacht vooral op de internationale situatie in Europa, waarin hij als grote tegenstrever van Lodewijk XIV vele coalitieoorlogen leidde.

Een bondgenootschap tussen Engeland en de Republiek in de vorm van een persoonlijke unie ontstond toen de katholieke Stuart-koning Jacobus II door een protestante meerderheid in het parlement werd afgewezen en deze meerderheid toenadering zocht tot Willem III als troonopvolger. De Glorious Revolution (1688-1689) maakte een langdurige protestantse coalitie tegen Frankrijk mogelijk, die een Franse hegemonie in Europa uiteindelijk voorkwam. Engeland werd door de, aan de troonsbestijging van Willem III gekoppelde Bill of Rights definitief een parlementaire monarchie, waarin de volksvertegenwoordiging het laatste woord had. In de Republiek besloten de meeste gewesten na de dood van Willem III in 1702 opnieuw geen stadhouder te benoemen.

De economische voorsprong die de Republiek had opgebouwd, kon met de opkomst van Engeland en Frankrijk in de tweede helft van de zeventiende eeuw niet worden vastgehouden. Mercantilistische maatregelen van zowel Engelse als Franse kant bevorderden hun eigen economie en ondergroeven de positie van de Republiek extra. Frankrijk verhoogde de importtarieven en het Engelse parlement nam in 1651 de Acte van Navigatie aan die de Hollandse handel en nijverheid benadeelde. Dit leidde tot handelsoorlogen tussen Engeland en de Republiek.

In de Republiek zette de teruggang van de Hollandse handel en nijverheid een neerwaartse spiraal in werking. De teruglopende handelsinkomsten van de zeegewesten en de toenemende schulden als gevolg van de oorlogen waarin de Republiek betrokken was, beperkten de financiële armslag van de gehele Republiek, met name waar het ging om de landsverdediging.

In de Republiek was een samenleving ontstaan waar kapitaalkrachtige burgers de toon aan gaven. Door het ontbreken van een centraal gezag en de sterk ontwikkelde stedelijke autonomie waren controle, censuur en vervolging in de Republiek niet alleen praktisch gezien nauwelijks mogelijk, het werd door de meeste regenten ook als onwenselijk beschouwd omdat zij uitgingen van gewetensvrijheid. *Veel buitenlandse publicaties werden in Amsterdam gedrukt. Het tolerante klimaat trok internationale wetenschappers zoals Descartes aan. Toch kende ook de tolerantie in de Republiek grenzen; de werken van de filosoof Spinoza werden na diens dood verboden door de Staten van Holland.*

Tijdens het tweede Stadhoudersloze Tijdperk (1702-1747) bleek dat de weinig slagvaardige decentrale bestuurscultuur van regenten niet langer voldeed in het internationale krachtenveld waarin Engeland en Frankrijk nu de boventoon voerden. Het bestuur van de Republiek kwam in handen van een vaste groep regentenfamilies.

Literatuur

De syllabuscommissie heeft bij het schrijven van deze explicitering in het bijzonder gebruik gemaakt van de volgende boeken:

- Beliën, H en Hoogstraten, M. van, *De Nederlandse geschiedenis in een notendop*, Amsterdam 2009
- Groenveld, S. e.a., *De Tachtigjarige Oorlog. De Opstand in de Nederlanden (ca. 1560-1650)*, Zutphen 2008.
- Prak, M. *Gouden Eeuw. Het raadsel van de Republiek*, Amsterdam 2002

Bijlage 1. Examenprogramma geschiedenis vwo

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A	Historisch besef
Domein B	Oriëntatiekennis
Domein C	Thema's
Domein D	Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie
Domein E	Oriëntatie op studie en beroep.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de Domeinen A en B.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt indien nodig een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op Domein A en:

- de domeinen en subdomeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

Tijdelijke afwijking (dus voor het havo geldig in 2012)

Tot een nader te bepalen datum heeft het centraal examen betrekking op de Domeinen A en C. De CEVO stelt daartoe twee thema's vast en maakt de daarbij behorende specificatie bekend. Tot de bedoelde datum omvat het schoolexamen:

- de Domeinen A, B, C (alleen vwo, drie thema's voor profiel cultuur en maatschappij, twee -of, ter keuze van het bevoegd gezag: drie- voor profiel economie en maatschappij; de thema's zijn andere dan die van het centraal examen), D en E;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: de thema's waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Wat in onderstaande tekst gecursiveerd is, geldt alleen voor het examenprogramma vwo.

Domein A: Historisch besef

1. De kandidaat kan:

- gebeurtenissen uit zijn eigen leven alsmede verschijnselen, gebeurtenissen en personen uit de geschiedenis met behulp van een tijd balk of een andere vorm van chronologische schematisering ordenen en daarbij de volgende aanduidingen van tijd en tijdsindeling gebruiken: jaren, eeuwen, tijdvakken, perioden en jaartellingen;
- met gebruik van voorbeelden uit de perioden- en tijdvakkenindeling van eindterm 2, de westers-christelijke jaartelling en een ander voorbeeld van een jaartelling of periodisering/meerdere andere voorbeelden van jaartellingen of periodisering uitleggen dat chronologische indelingen interpretatief van aard zijn en (mede) afhangen van de standplaats die men inneemt en/of de vraag die men wil beantwoorden.

2. De kandidaat kan de volgende tijdvakken met bijbehorende tijdsgrenzen in chronologische volgorde noemen en als referentiekader gebruiken:
  - tijdvak 1: van jagers en boeren (- 3000 voor Christus) / Prehistorie;
  - tijdvak 2: tijd van Grieken en Romeinen (3000 voor Christus-500 na Christus) / Oudheid;
  - tijdvak 3: tijd van monniken en ridders (500-1000) / vroege Middeleeuwen;
  - tijdvak 4: tijd van steden en staten (1000-1500) / hoge en late Middeleeuwen;
  - tijdvak 5: tijd van ontdekkers en hervormers (1500-1600) / Renaissancetijd / 16^e eeuw;
  - tijdvak 6: tijd van regenten en vorsten (1600-1700) / Gouden Eeuw / 17^e eeuw;
  - tijdvak 7: tijd van pruiken en revoluties (1700-1800) / eeuw van de Verlichting/ 18^e eeuw;
  - tijdvak 8: tijd van burgers en stoommachines (1800-1900) / industrialisatietijd / 19^e eeuw;
  - tijdvak 9: tijd van de wereldoorlogen (1900-1950) / eerste helft 20^e eeuw;
  - tijdvak 10: tijd van televisie en computer (vanaf 1950) / tweede helft 20^e eeuw.

3. De kandidaat kan:
  - de tijdvakken van eindterm 2 plaatsen in de periodes Prehistorie, Oudheid, Middeleeuwen, Vroegmoderne Tijd en Moderne Tijd;
  - *uitleggen dat de indeling in perioden en tijdvakken een westers perspectief op de geschiedenis vertegenwoordigt en wat de beperkingen en bezwaren daarvan kunnen zijn.*

4. De kandidaat kan:
  - in historische processen de samenhang tussen veranderingen en continuïteit beschrijven;
  - de betekenis van historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen voor het heden aangeven;
  - *verschillende soorten historische verandering onderscheiden;*
  - *door het onderscheiden van continuïteiten van langere en kortere duur onderkennen hoe elementen afkomstig uit verschillende tijdvakken zich gelijktijdig in één tijdvak kunnen manifesteren (de gelijktijdigheid van het ongelijktijdige).*

5. De kandidaat kan:
  - een vraag en een daarop aansluitende hypothese formuleren;
  - voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren.

6. De kandidaat kan:
  - in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen;
  - onderscheid maken tussen verschillende soorten oorzaken en gevolgen

7. De kandidaat kan bij het geven van oordelen over het verleden rekening houden met:
  - het onderscheid tussen feiten en meningen;
  - tijd- en plaatsgebondenheid van interpretaties en oordelen afkomstig van personen uit het verleden en afkomstig van hedendaagse personen, onder wie hij zelf;
  - de rol van waardepatronen in heden en verleden;
  - het ondersteunen van uitspraken met behulp van argumenten.

Domein B: Oriëntatiekennis

8. De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken die genoemd zijn in eindterm 2:
  - de kenmerkende aspecten voor ieder tijdvak noemen;
  - bij elk kenmerkend aspect van een tijdvak een passend voorbeeld geven van een gebeurtenis, ontwikkeling, verschijnsel of handeling dan wel gedachtegang van een persoon en dit voorbeeld gebruiken om het betreffende aspect te verduidelijken;
  - uitleggen hoe kennis van het betreffende tijdvak de oriëntatie op de hedendaagse werkelijkheid beïnvloedt;
  - *uitleggen dat de betekenis die aan tijdvakken wordt toegekend mede afhangt van de tijd, plaats en omstandigheden waarin mensen zich met het verleden bezighouden.*

Voor tijdvak 1 gelden de volgende kenmerkende aspecten:

- de levenswijze van jagers-verzamelaars;
- het ontstaan van landbouw en landbouwsamenlevingen;
- het ontstaan van de eerste stedelijke gemeenschappen.

Voor tijdvak 2 gelden de volgende kenmerkende aspecten:

- de ontwikkeling van wetenschappelijk denken en het denken over burgerschap en politiek in de Griekse stadstaat;
- de klassieke vormentaal van de Grieks-Romeinse cultuur;
- de groei van het Romeinse imperium waardoor de Grieks-Romeinse cultuur zich in Europa verspreidde;
- de confrontatie tussen de Grieks-Romeinse cultuur en de Germaanse cultuur van Noordwest-Europa;
- de ontwikkeling van het jodendom en het christendom als de eerste monotheïstische godsdiensten.

Voor tijdvak 3 gelden de volgende kenmerkende aspecten:

- de verspreiding van het christendom in geheel Europa;
- het ontstaan en de verspreiding van de islam;
- de vrijwel volledige vervanging in West-Europa van de agrarisch-urbane cultuur door een zelfvoorzienende agrarische cultuur, georganiseerd via hofstelsel en horigheid;
- het ontstaan van feodale verhoudingen in het bestuur.

Voor tijdvak 4 gelden de volgende kenmerkende aspecten:

- de opkomst van handel en ambacht die de basis legde voor het herleven van een agrarisch-urbane samenleving;
- de opkomst van de stedelijke burgerij en de toenemende zelfstandigheid van steden;
- het conflict in de christelijke wereld over de vraag of de wereldlijke dan wel de geestelijke macht het primaat behoorde te hebben;
- de expansie van de christelijke wereld naar buiten toe, onder andere in de vorm van de kruistochten;
- het begin van staatsvorming en centralisatie.

Voor tijdvak 5 gelden de volgende kenmerkende aspecten:

- het begin van de Europese overzeese expansie;
- het veranderende mens- en wereldbeeld van de renaissance en het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling;
- de hernieuwde oriëntatie op het erfgoed van de klassieke Oudheid;
- de protestantse reformatie die splitsing van de christelijke kerk in West-Europa tot gevolg had;
- het conflict in de Nederlanden dat resulteerde in de stichting van een Nederlandse staat.

Voor tijdvak 6 gelden de volgende kenmerkende aspecten:

- het streven van vorsten naar absolute macht;
- de bijzondere plaats in staatkundig opzicht en de bloei in economisch en cultureel opzicht van de Nederlandse Republiek;
- wereldwijde handelscontacten, handelskapitalisme en het begin van een wereldeconomie;
- de wetenschappelijke revolutie.

Voor tijdvak 7 gelden de volgende kenmerkende aspecten:

- rationeel optimisme en 'verlicht denken' dat werd toegepast op alle terreinen van de samenleving: godsdienst, politiek, economie en sociale verhoudingen;
- voortbestaan van het ancien régime met pogingen om het vorstelijk bestuur op eigentijdse verlichte wijze vorm te geven (verlicht absolutisme);
- uitbouw van de Europese overheersing, met name in de vorm van plantagekoloniën en de daarmee verbonden transatlantische slavenhandel, en de opkomst van het abolitionisme;
- de democratische revoluties in westerse landen met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap.

Voor tijdvak 8 gelden de volgende kenmerkende aspecten:

- de industriële revolutie die in de westerse wereld de basis legde voor een industriële samenleving;
- discussies over de 'sociale kwestie';
- de moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie;
- de opkomst van emancipatiebewegingen;
- voortschrijdende democratisering, met deelname van steeds meer mannen en vrouwen aan het politieke proces;
- de opkomst van politiek-maatschappelijke stromingen: liberalisme, nationalisme, socialisme, confessionalisme en feminisme.

Voor tijdvak 9 gelden de volgende kenmerkende aspecten:

- de rol van moderne propaganda- en communicatiemiddelen en vormen van massaorganisatie;
- het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën communisme en fascisme/nationaalsocialisme;
- de crisis van het wereldkapitalisme;
- het voeren van twee wereldoorlogen;
- racisme en discriminatie die leidden tot genocide, in het bijzonder op de joden;
- de Duitse bezetting van Nederland;
- verwoestingen op niet eerder vertoonde schaal door massavernietigingswapens en de betrokkenheid van de burgerbevolking bij oorlogvoering;
- vormen van verzet tegen het West-Europese imperialisme.

Voor tijdvak 10 gelden de volgende kenmerkende aspecten:

- de verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog;
- de dekolonisatie die een eind maakte aan de westerse hegemonie in de wereld;
- de eenwording van Europa;
- de toenemende westerse welvaart die vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw aanleiding gaf tot ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen;
- de ontwikkeling van pluriforme en multiculturele samenlevingen.

Domein C: Thema's

9. De kandidaat kan:

- aan de hand van vijf (voor profiel cultuur en maatschappij) / vier (voor profiel economie en maatschappij) nader omschreven concrete thema's met gebruikmaking van de eindtermen uit Domein A een beargumenteerd antwoord geven op inhoudelijke vragen over het betreffende thema;
- op grond van situaties in de verschillende tijdvakken ontwikkelingen op langere termijn beschrijven.

Domein D: Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie

10. De kandidaat kan:

- verband leggen tussen het ontstaan van vrijheidsrechten en politieke rechten in bepaalde historische tijdvakken en kenmerkende aspecten van die tijdvakken;
- belangrijke denkers noemen en hun opvattingen over de relatie tussen staat en onderdanen;
- uitleggen onder invloed van welke factoren de rechtsstaat zich in Nederland heeft ontwikkeld en welke actoren erbij betrokken waren;
- uitleggen onder invloed van welke factoren de parlementaire democratie zich in Nederland heeft ontwikkeld sinds 1795;
- de ontstaansgeschiedenis van de belangrijkste politieke stromingen en partijen weergeven sinds 1848.

Domein E: Oriëntatie op studie en beroep

Bijlage 2

Explicitering van domein A, waar relevant voor domein C (uit de werkversie syllabus geschiedenis voor de pilot examens)

Domein A: woord vooraf

Historisch besef

De naam voor wat in domein A wordt beschreven is de afgelopen jaren aan verandering onderhevig geweest. Begrippen als historische vaardigheden, benaderingswijzen en structuurbegrippen en historisch besef werden afzonderlijk en/of samen gebruikt. Met domein A wordt in deze syllabus bedoeld: historisch denken en redeneren.

Bronnen

Punt 5 van domein A stelt dat de kandidaten een vraag en een daarop aansluitende hypothese moeten kunnen formuleren. Vervolgens moeten zij voor een vraag bruikbare bronnen verwerven en er gegevens uit selecteren. Dit onderdeel van domein A leent zich het best voor het doen van onderzoek in het kader van het schoolexamen. Daarvoor is het nodig dat de kandidaten bronnen **verwerven**. Op het centraal examen wordt van de kandidaten verwacht dat zij in staat zijn informatie uit **gegeven** bronnen te selecteren met betrekking tot een gegeven vraag.

Bronnen worden altijd beoordeeld vanuit een bepaalde vraagstelling. Daarbij zal de inhoud van de bron moeten worden verbonden met de gegevens over de aard van de bron. Pas wanneer die verbinding goed is gemaakt en ook de juiste historische voorkennis erbij wordt betrokken, kan worden vastgesteld in welke mate de bron betrouwbaar en representatief is (bij die vraagstelling). Een bron is bruikbaar als die betrouwbaar en representatief is en op de gegeven vraagstelling betrekking heeft.

Oorzaken en gevolgen

Waar in domein A6 gesproken wordt van het onderscheiden van oorzaken dient hieronder verstaan te worden: het onderscheid maken in oorzaken én gevolgen.

Politiek, economisch, sociaal, cultureel.

Een aantal keren, in de toelichting op domein A4 en A6 en op domein B, tijdvak 4, is sprake van onderscheid in politieke, economische, sociale en culturele dimensies. Onder culturele dimensie moet, voor alle duidelijkheid, ook religie worden verstaan.

A5. De kandidaat kan: 5.1 een vraag <i>en een daarop aansluitende hypothese</i> formuleren; 5.2 voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren.	Hierover worden in het centraal examen geen vragen gesteld. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen historisch redeneren met en over bronnen. Bij het redeneren met bronnen gaat het om de inhoud van de bronnen. Het gaat om het verwerven van bronnenmateriaal en het selecteren van gegevens daaruit in relatie tot een vraagstelling. Bij de inhoud van de bron gaat het om vragen als: • Wat voor (historische) feiten /meningen/interpretaties bevat de bron • Wat voor informatie bevat de bron juist niet (terwijl die wellicht verwacht mocht worden) Bij het redeneren over bronnen gaat het om de aard van de bronnen en het analyseren van de bron. Bij de aard van de bron gaat het om vragen als: • onder welke omstandigheden is de bron tot stand gekomen • wie is de auteur (tijd- en plaatsgebondenheid) • wat is het doel • voor welk publiek is de bron bedoeld Voor zowel redeneren met als over bronnen moet rekening gehouden worden met de bruikbaarheid. Deze is: • groter naarmate de informatie uit de bron betrouwbaarder (of verifieerbaar) is in relatie tot een vraagstelling; • groter naarmate de informatie uit de bron representatiever is in relatie tot een vraagstelling.

A6. De kandidaat kan:	
- in het kader van een historische vraagstelling: - o verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen; - o onderscheid maken tussen verschillende soorten oorzaken en gevolgen.	Het gaat om causale (oorzaak/gevolg) verbanden tussen verschijnselen of gebeurtenissen, waarbij rekening gehouden moet worden met motieven van mensen. Het aangeven van oorzaken, motieven en gevolgen is een interpretatie die (mede) afhangt van eigen tijd- en plaatsgebondenheid (zie ook 7) - voorbeelden van oorzaken zijn: • structurele (indirecte) en incidentele (directe) oorzaken. Een incidentele of directe oorzaak die onmiddellijk aan een gebeurtenis voorafgaat, wordt ook vaak 'aanleiding' genoemd. • politieke, economische, sociale en culturele oorzaken - voorbeelden van gevolgen zijn: • direct optredende gevolgen en gevolgen op langere termijn • bedoelde en onbedoelde gevolgen • politieke, economische, sociale en culturele gevolgen • belangrijke en minder belangrijke gevolgen, denk hierbij aan: - o de schaal van de gevolgen (hoeveel mensen/landen waren erbij betrokken) - o de intensiteit (hoe diep werd het leven van mensen er door beïnvloed) - o de duur